

**APROXIMACIÓ AL GÈNERE A TRAVÉS DE LA
INFLUÈNCIA D'INSTAGRAM EN ELS
ADOLESCENTS**

Treball de Final de Grau

Educació Social – Itinerari d'Infància i Adolescència

Curs 2018/19

Tutora – Irene Fernández Juncosa

Maria Sosa Torres

20-06-2019

APROXIMACIÓ AL GÈNERE A TRAVÉS DE LA INFLUÈNCIA D'INSTAGRAM EN ELS ADOLESCENTS

RESUM

El propòsit d'aquest treball és, primerament, l'aprofundiment del gènere com a concepte i les bases que el fonamenten. Seguidament, l'anàlisi de la influència d'Instagram en la construcció social del gènere en l'adolescència. Per últim, esbrinar com els professionals de l'Educació Social poden adaptar l'acció educativa treballant les problemàtiques sorgides en relació a les desigualtats de gènere i la influència de les xarxes socials. La metodologia emprada és la recerca bibliogràfica per a aprofundir en els conceptes i l'anàlisi i comparació entre cinc *instagramers* relacionades amb el món de la moda i la bellesa amb cinc relacionades amb el camp del gènere.

Paraules Clau

Gènere, Adolescència, Educació Social, Xarxes Socials, Instagram

APROXIMACIÓN AL GÉNERO A TRAVÉS DE LA INFLUENCIA DE INSTAGRAM EN LOS ADOLESCENTES

El propósito de este trabajo es, primeramente, la profundización del género como concepto y las bases que lo fundamentan. Seguidamente, el análisis de la influencia de Instagram en la construcción social del género en la adolescencia. Por último, averiguar cómo los profesionales de la Educación Social pueden adaptar la acción educativa trabajando las problemáticas surgidas en relación con las desigualdades de género y la influencia de las redes sociales. La metodología utilizada es la búsqueda bibliográfica para profundizar en los conceptos y el análisis i comparación entre cinco instagramers relacionadas con el mundo de la moda y la belleza con cinco relacionadas con el campo del género.

Palabras Clave

Género, Adolescencia, Educación Social, Redes Sociales, Instagram

APPROACH TO GENDER THROUGH THE INFLUENCE OF INSTAGRAM IN ADOLESCENTS

The purpose of this work is, first, the deepening of gender as a concept and the foundations that underlie it. Next, the analysis of the influence of Instagram on the social construction of gender in adolescence. Finally, find out how the professionals of Social Education can adapt the educational action by working on the problems that have arisen in relation to gender inequalities and the influence of social networks. The methodology used is the bibliographic search to deepen the concepts and the analysis and comparison between five instagramers related to the world of fashion and beauty with five related to the field of gender.

Key Words

Gender, Adolescence, Social Education, Social Networks, Instagram

*Este proceso no habría sido posible sin el apoyo incondicional de mi familia,
especialmente el pilar de mi vida.*

A mis compañeras de viaje, Ainhoa, Amal y Judit.

“Lo femenino en el patriarcado no sería lo que las mujeres son, sino lo que los
hombres han construido para ellas”

Luce Irigaray

“La igualdad es como la gravedad, una necesidad”

Joss Whedon

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ	7
2. PREGUNTA INICIAL I OBJECTIUS.....	9
3. METODOLOGIA	11
4. MARC TEÒRIC.....	12
4.1. Aproximacions a la definició de gènere.....	12
4.2. Evolució històrica sobre la visió de gènere	14
4.3. El gènere en l'actualitat	18
4.3.1. Identitat de gènere	18
4.3.2. Expressió, estereotips i rols de gènere	20
4.4. Sexe i Sexualitat.....	24
4.4.1. Sexualitat	25
4.5. L'adolescència	26
4.5.1. La construcció d'identitat del jo i el gènere en els adolescents.....	29
4.6. Xarxes Socials i adolescència	31
4.6.1. Contextualització de l'impacte de les Xarxes Socials als adolescents	31
4.6.2. Riscos i beneficis de les Xarxes Socials	32
4.7. La influència dels instagramers en la construcció del gènere en l'adolescència.....	35
4.7.1. Influencers i Instagramers	35
4.7.2. Instagramers més influents a Espanya	39
4.7.3. Adolescents i Instagram	42
5. PAPER DE L'EDUCADOR SOCIAL	44
5.1. Actuacions pràctiques a la ciutat de Barcelona	49
6. ANÀLISI I DISCUSSIÓ	51

7. CONCLUSIONS	56
8. BIBLIOGRAFIA	59
9. WEBGRAFIA	60
10. ANNEXOS	64
ANNEX 1	64
ANNEX 2	66
ANNEX 3	68

ÍNDIX DE TAULES I GRÀFICS

Taula 1	
Visió històrica del gènere.....	15
Taula 2	
Tipus de Identitats de Gènere.....	19
Taula 3	
Estereotips, rols i expressió tradicionals de gènere.	21
Taula 4	
Prejudicis tradicionals dels rols de gènere.	22
Taula 5	
Orientacions sexuals.	25
Gràfic 1	
Pilars d'influència.....	37
Taula 6	
Instagramers.....	39
Taula 7	
Perfil instagramers més influents d'Espanya.....	65
Taula 8	
Perfil instagramers amb contingut relacionat amb el gènere.	67
Taula 9	
Perfil de fundacions i associacions a Instagram.	69

1.INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ

La motivació per a desenvolupar aquest treball d'aprofundiment teòric, neix per la motivació personal d'entendre les desigualtats de gènere en la nostra societat. Personalment, les manifestacions feministes a partir del 2018, on es denunciaven casos masculistes de la societat, han fet que prengui consciència les problemàtiques que provoquen les desigualtats de gènere. Des de les notícies de violència vers a dones fins a situacions quotidianes han fet que vulgui descobrir l'arrel d'aquestes desigualtats i esbrinar el paper que pot desenvolupar l'educadora i l'educador social vers aquesta problemàtica.

Així doncs, aquest treball de final de grau té tres pilars essencials, des dels es pretén donar resposta a la pregunta inicial de quin efecte té la influència de l'Instagram respecte a la construcció del gènere en els adolescents. Aquests tres pilars són, en primer lloc, l'aprofundiment del gènere com a concepte començant per la mirada històrica i l'actual d'aquest, i els conceptes que el fonamenten, la identitat de gènere, les expressions, els estereotips i els rols de gènere i la sexualitat en les societats occidentals. En segon lloc, la contextualització de l'adolescència com a etapa vital i la influència de les xarxes socials, concretament Instagram, realitzant una comparació entre les cinc *instagramers* més influents a Espanya relacionades amb el món de la moda i la bellesa amb cinc *instagramers* que comparteixen en les seves publicacions continguts relacionats amb el gènere, on destaquen la reivindicació dels drets de la dona i el col·lectiu LGTBI. L'objectiu d'aquest apartat és esbrinar les conseqüències que té en els adolescents la influència dels missatges d'Instagram i les *instagramers* respecte a l'expressió, els estereotips i rols de gènere. En tercer lloc, atribuir rellevància al paper de l'educadora i l'educador social amb els adolescents en relació al gènere i la influència de les xarxes socials, així com les funcions i competències més adients per abordar-ho recollides als documents professionalitzadors d'ASEDES.

L'estructura del treball consisteix, primerament, la pregunta inicial i la definició dels objectius del treball. Seguidament, el marc teòric estructurat amb la definició de gènere, la visió històrica del gènere i els conceptes que el fonamenten; tot seguit, es contextualitza l'adolescència definint els canvis i desenvolupaments característics d'aquesta etapa vital, remarcant els que tenen relació amb el gènere; tot seguit, es contextualitza l'impacte de les xarxes socials en els adolescents i després es concreta aquest impacte a Instagram. Després del marc teòric, es desenvolupa el paper de

l'educadora i l'educador social en aquest context i finalment, s'exposa l'anàlisi i discussió i les conclusions i línies de futur d'aquest treball.

Els resultats principals d'aquest treball són, en relació amb el gènere, que aquest és una construcció social lligada a les normes implantades en la societat. Convé ressaltar que, les bases que perpetuen el gènere són el gènere binari (home-dona), la socialització diferencial entre dones i homes i l'heterosexualitat normativa. En relació a les xarxes socials, aquestes, d'una banda, tenen una gran repercussió en les vides dels adolescents, així com en la manera que en la que socialitzen. D'altra banda, s'ha observat l'encreuament de contingut que perpetua la construcció del gènere amb d'altres que reivindiquen el trencament amb aquesta.

2.PREGUNTA INICIAL I OBJECTIUS

Pregunta inicial: Quin efecte té la influència l'Instagram respecte a la construcció del gènere en els adolescents?

OBJECTIU GENERAL 1 – Aprofundir en el gènere com a concepte en les societats occidentals.

Objectius específics (OE):

- OE 1.1: Aprofundir en l'evolució històrica del concepte gènere en les societats occidentals.
- OE 1.2: Identificar les desigualtats socials com a conseqüència del gènere en les societats occidentals.
- OE 1.3: Conèixer les diferents identitats de gènere de les persones en l'actualitat en les societats occidentals.
- OE 1.4: Conèixer les diferents expressions, estereotips i rols de gènere de les persones en l'actualitat en les societats occidentals.
- OE 1.5: Analitzar la relació entre sexe i gènere en les societats occidentals.
- OE 1.6: Delimitar les orientacions sexuals que es donen en l'actualitat com a resultat de la construcció de gènere, relacionades amb l'expressió i identitat de gènere.

OBJECTIU GENERAL 2 – Investigar les influències d'Instagram i/o de les Instagramers en la construcció de gènere de les i els adolescents a Espanya.

- OE 2.1: Contextualitzar l'etapa de l'adolescència a Espanya.
- OE 2.2: Examinar l'impacte de les Xarxes Socials en relació al gènere als adolescents d'Espanya.
- OE 2.3: Analitzar des de l'expressió de gènere i la sexualitat les cinc instagramers més influents d'Espanya.
- OE 2.4: Analitzar des de l'expressió de gènere i la sexualitat cinc instagramers espanyoles el contingut de les quals és relacionat amb el gènere.
- OE 2.5 Conèixer la influència d'Instagram en les i els adolescents a Espanya.

OBJECTIU GENERAL 3 – Aprofundir en el paper de l'Educació Social en relació amb el gènere i l'adolescència.

- OE 3.1: Analitzar els documents professionalitzadors que regeixen l'Educació Social.
- OE 3.2: Examinar les funcions i competències de les educadores i educadors socials més indicades per a la tasca professional amb adolescents.
- OE 3.3: Analitzar la importància de la incorporació de l'ús de les Xarxes Socials com a metodologia de la intervenció amb adolescents.

3.METODOLOGIA

La metodologia seguida per a la realització d'aquest treball comença amb la primera fase de la recerca, en la qual es pretén donar resposta a l'objectiu general (OG) 1 d'aprofundir en el gènere com a concepte en les societats occidentals. Emmarcant-lo en les societats occidentals, perquè les fonts bibliogràfiques utilitzades són de la Regidoria de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona, d'autors espanyols (Herrera, 2011, Coll-Planas, 2010), europeus (sobretot en l'explicació de la visió històrica del gènere), d'estats units (Butler, 2007-2008) i de l'OMS.

La segona fase de la recerca dona resposta a l'OG 2, d'investigar les influències d'Instagram i/o de les Instagramers en la construcció de gènere de les i els adolescents a Espanya. Emmarco aquest objectiu a Espanya perquè, tant a la contextualització de l'adolescència, de les xarxes socials i a la comparació de dos tipus d'instagramers, es basen des de fonts bibliogràfiques d'autors espanyols, així com les *instagramers* analitzades són espanyoles. Primerament, es contextualitza l'etapa vital de l'adolescència partint dels llibres de González (2012) i de Thió de Pol (2013). En segon lloc, s'analitza l'impacte de les xarxes socials en general al col·lectiu d'adolescents partint dels articles de Berríos i Buxarrais (2005), de Calvo i San Fabián (2018), d'Elías i Díaz (2015) i de Pérez i Pulido (2012). En tercer lloc, s'especifica la influència en relació al gènere a Instagram, contextualitzant, en primer lloc aquesta xarxa social i els *instagramers* basant-se en els articles d'Armano (2011), de Martínez i González (2018), de Mattei (2014), i de l'estudi del World of Mouth Marketing Association (2013). Per últim, es fa la comparació de les instagramers més influents a Espanya extretes de l'article de Padilla i Oliver (2018) amb *instagramers* que publiquen contingut relacionat amb el gènere, les quals les he escollit a pròpia elecció. Faig aquesta comparació perquè em sembla interessant analitzar les diferents maneres d'utilitzar aquesta xarxa social per part d'*instagramers* amb molts seguidors, ja que, aquesta pot servir també com un espai socioeducatiu on difondre coneixement i en relació al gènere les *instagramers* poden perpetuar els elements que el fonamenten o reivindicar la necessitat de trencar amb aquest.

La tercera fase d'aquesta recerca dona resposta OG 3, d'aprofundir en el paper de l'Educador Social en relació amb el gènere i l'adolescència, mitjançant les fonts bibliogràfiques dels documents professionalitzadors de l'Associació Estatal d'Educació Social (2007) i de l'anàlisi d'aquest de Moyano (2012), així com les actuacions que s'estan duent a terme des de l'Ajuntament de Barcelona.

4.MARC TEÒRIC

4.1. Aproximacions a la definició de gènere

Per entendre el gènere, els seus components i la seva visió, és necessari començar per conèixer la definició de gènere. D'una banda, l'Organització Mundial de la Salut (2018) defineix el gènere:

Es refereix als conceptes socials de les funcions, comportaments, activitats i atributs que cada societat considera apropiats per als homes i les dones. Les diferents funcions i comportaments poden generar desigualtats de gènere, és a dir, entre els homes i les dones que afavoreixen sistemàticament a un dels dos grups.

El Diccionari de la Real Academia Española (DRAE) defineix el gènere coincidint amb l'anterior, en tant que l'entén com:

1. m. Conjunt d'éssers que tenen un o més caràcters comuns.
3. m. Grup al qual pertanyen els éssers humans de cada sexe, entès això des d'un punt de vista sociocultural més que no exclusivament biològic.
8. m. Gram. Categoria gramatical inherent en Substantius i pronoms, codificada a través de concordances en altres classes de paraules i que en pronoms i substantius animats poden expressar sexe. *El gènere de noms*.

Actualment una de les fonts de referència respecte al concepte gènere és la Regidoria de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta defineix el gènere com "el conjunt de característiques socials, culturals, polítiques, psicològiques, jurídiques i econòmiques construïdes socioculturalment que la societat assigna a les persones de manera diferenciada, com a pròpies d'homes i de dones". D'aquesta definició, a l'última frase es pot intuir la socialització diferencial entre dones i homes.

La socialització diferencial consisteix en:

La consideració social del fet que nens i nenes són en essència diferents i són cridats a representar diferents papers en la seva vida adulta. Així a través dels diferents agents socialitzadors (escola, família, mitjans de comunicació, etc.) adquireixen identitats diferenciades de gènere que comporten estils cognitius, actitudinals i conductuals, codis morals i normes estereotípiques de la conducta assignada a cada gènere (Ferrer i Bosch, 2013, p. 106).

D'acord amb Ferrer i Bosch (2013), la socialització diferencial ha comportat que:

Els homes i les dones adoptin comportaments diferents i desenvolupin la seva activitat en diferents camps. I aquestes diferències entre homes i dones han contribuït a confirmar la creença que són diferents i es comporten de manera diferent i que justifiquen la necessitat de seguir socialitzant-los d'una manera diferent. És a dir, la socialització diferencial és un procés autojustificador, amb tot el que això implica. (p. 107).

Com es pot observar totes les definicions de gènere coincideixen en què li donen un caràcter social i cultural, tot i que, la definició de la RAE afegeix el caràcter gramatical a la definició d'aquest concepte.

4.2. Evolució històrica sobre la visió de gènere

Al llarg del temps el concepte i la manera de concebre el gènere ha anat evolucionant, com es pot apreciar en les definicions anteriors, totes presenten el caràcter social i cultural del concepte, amb l'afegit gramatical d'una de les definicions. La paraula gènere ve del llatí *genus* i de l'expressió anglesa *gender*, en aquest punt el concepte tenia una mera categoria gramatical. A mesura que avançava el temps i les societats, el terme gènere va anar adquirint un significat i una categoria més social i cultural, on apareix en aquest sentit amb els autors Rubin, Thompson, J. i Thompson, M. el 1975.

Poulain de la Barre era filòsof, deixeble de Descartes i és considerat el primer feminista, afirmant que “el feminisme era una apel·lació al bon sentit de la humanitat” (Valcárcel, 2000, p.125). Aquest filòsof, segons León (2010), va desenvolupar-se en la filosofia cartesiana però lluitant contra els costums i les tradicions establertes en la seva època, entre les seves obres va publicar tres llibres feministes (De la Igualtat dels dos sexes, De l'Educació de les Dones per a la conducta de l'esperit en les Ciències i en la moral; Entrevistes i De l'excel·lència masculina, contra la igualtat de gènere), on “tracta la igualtat dels sexes tenint com rerefons el tema d'una igualtat de tots els éssers humans” (p. 262). De la Barre va ser un filòsof que va aprofundir en les teories de la seva època enfocant-les des d'una perspectiva “feminista emancipatòria i va plantejar les idees fonamentals de la Il·lustració” (León, 2010, p.267).

Per tant, en la taula que ve a continuació, s'exposa la visió històrica del concepte gènere des del segle XVII, amb el primer filòsof feminista, per la seva visió diferent i transgressora en la seva època respecte a la naturalesa del concepte i les desigualtats que aquest genera entre dones i homes, fins autores actuals que continuen amb la discussió dels factors al voltant de la concepció del gènere en les societats, que continuen generant desigualtats semblants a les descrites pel primer autor.

Taula 1: Visió històrica del gènere.

VISIÓ HISTÒRICA DEL CONCEPTE GÈNERE		
Etapa	Autors	Definició
S. XVII- XVIII	De la Barre, P.	Amb els seus estudis i obres filosòfiques cartesianes va donar com a resultat un anàlisi de la societat, de l'autoritat i del poder, sent "el primer pensador europeu que va construir la seva filosofia social sobre el concepte universalista d'igualtat entre els dos sexes" (León, 2010, p.265). En primer lloc, és el primer filòsof que estudia les dones convertint-les en "subjectes epistemològics", fent evidents els prejudicis i la desigualtat sexual. En segon lloc, De la Barre reivindica que el cervell no té sexe i que, per tant, tothom hauria de tenir accés al coneixement i l'educació.
		Per tant, els factors culturals defineixen les desigualtats entre homes i dones, la naturalesa no és el resultat d'aquestes desigualtats.
S. XX	Marañón, G. (1934)	El sexe i el gènere com a construcció social no té un valor absolut en la vida de les persones, donat que històricament aquest absolutisme provoca confusió i ambigüitat, fet que provoca, per exemple, el sorgiment de l'andrògina ¹ en l'art i en la literatura.
	Beavoir, S. (1948/49)	"No es neix dona, s'arriba a ser-ho" Distingeix entre gènere i sexe i desestima les explicacions de la "condició femenina com una natural conseqüència de la biologia, assumint que el cos de la dona com <i>carregat de significació</i> des del moment en què és conceptualitzat com <i>situació</i> en el sentit existencialista del terme" (Osborne i Molina Petit, 2008, p.150). En definitiva, arriba a la conclusió que les elaboracions del gènere la dona "sempre està definida en termes d'inferioritat respecte a l'home i són definides com "lo altre" d'ells, el que implica que no tenen estatut de subjecte sinó que els homes fixen aquesta categoria com objecte" (Osborne i Molina Petit, 2008, p.150).
	Thompson, J. i Thompson, M. (1975)	Van realitzar estudis mèdics, amb els quals van arribar a la conclusió que la identitat de gènere de les persones no venien només determinades pel sexe biològic amb el qual naixien, sinó que, també afectava el tipus d'educació rebuda. Aquí es determina la diferència entre sexe i gènere, entenent el sexe com els "trets fisiològics i biològics (mascle - femella)" i el gènere com "la construcció social de les diferències sexuals (allò femení i allò masculí)". Per tant, el sexe s'hereta i el gènere s'aprèn.
	Rubin, G. (1975)	Es qüestiona quines són les causes de l'opressió de la dona. En primer lloc, arriba a la conclusió que hi ha una estructura social on la subordinació de la dona és la clau, aquesta subsisteix mitjançant el sistema sexe-gènere el qual defineix una cultura que modifica el sexe biològic en unes pràctiques determinades jeràrquiques entre homes i dones. Per tant, és el gènere el que

¹ Androgin- Persona que té un aspecte en què es barregen característiques considerades socialment masculines amb d'altres de considerades femenines (Breu, 2018).

		defineix el sexe, establint la divisió del treball i la normativitat del binomi masculí-femení, així com l'heterosexualitat normativa. En segon lloc, la identitat de gènere és el fruit de la combinació "de significats personalment creats i significats culturals" (Osborne i Molina Petit, 2008, p.153).
	Baker (1980) Sanday (1981) Otten (1985)	El model bipolar basat en la biologia, en tant que el sexe es concep com herència biològica i el gènere com a normes socials, no és efectiu donada la seva visió convencional i homogènia dels conceptes.
	Ortner (1974), Scott (1986), Moore (1991)	El concepte gènere té una naturalesa social i la identitat sexual una construcció cultural.
	Millet, K. (1995)	"El sexe és una categoria social impregnada de política" Estudia el domini de l'home sobre la dona, definint el patriarcat com "una estructura arcaica i universal que regula les relacions entre homes i dones col·locant a aquestes en posicions d'inferioritat i submissió, assignant-les els trets i característiques dels oprimits i exercint una <i>colonització interior</i> de manera que aquest domini resulti imperceptible".
S.XXI	Martin Casares, A. (2006)	Des de la infància som educats segons les pautes socials establertes de la interpretació de què és ser home i què és ser dona, fet normalitzat en les societats en les quals succeeix d'aquesta manera. "Va suggerir la necessitat de trencar amb el determinisme biològic implícit en el concepte de sexe, que marcava simbòlicament i efectivament el destí d'homes i dones. Aquesta nova categoria d'anàlisi científic va posar al descobert el caràcter cultural i social de la construcció de les identitats individuals i col·lectives" (Herrera, 2011, p. 17). La Teoria Queer està desestabilitzant aquests paradigmes socials en quant a qüestionament dels conceptes sexe, gènere i sexualitat, donat el plantejament de trencament de les diferents classificacions sexuals replantejant-se els conceptes com gènere, identitats i sexualitats i les repercussions que aquests generen en les persones que no entren dins del que està normalitzat i naturalitzat en les societats (gènere binari, heterosexualitat obligatòria). En definitiva, Martín Casares, A., corrobora quatre trencaments conceptuals al voltant del concepte gènere en els últims 20 anys: <ol style="list-style-type: none"> 1. La demostració etnogràfica de la inexistència de "qualitats innates i universals aplicables a homes i dones en totes les cultures". 2. La fi del binarisme de gènere (home - dona), a causa que aquest exclou altres identitats i pràctiques de gènere. 3. L'estudi de les diferents maneres d'entendre el que és ser home i dona en les diferents cultures humanes. 4. L'anàlisi de les sexualitats no normatives gràcies a la teoria del gènere.
		Concepció del gènere com una norma, mitjançant la qual es normalitza i naturalitza el que és femení i el que és masculí. Butler (2007) defineix tres dimensions de corporalitat: el sexe anatòmic, que consisteix en el sexe biològic; la identitat de gènere, la percepció personal i individual de les

	<p>Butler, J. (2006-2007)</p>	<p>persones respecte que senten que són; i, l'actuació o expressió de gènere, actes i <i>performació</i> de gènere, pot anar relacionat i en concordança amb els anteriors o no. Segons Butler (2006) les persones són les responsables de la perpetuació de la norma i el seguiment de les regulacions de gènere, la desviació de les quals suposen una amenaça per a la perpetuació d'aquestes. Per tant, emprant termes com <i>gender trouble</i> (problematització del gènere), <i>gender blending</i> (barreja de gèneres), <i>transgender</i> (transgènere) o <i>cross-gender</i> (encreuament de gèneres), es produeix la visibilització de gèneres més enllà del binarisme normalitzat.</p> <p>En aquest sentit, el gènere és entès com una construcció que assíduament camufla el seu origen. "L'acord col·lectiu d'actuar, crear i garantir gèneres diferenciadors i polars com ficcions culturals queda dissimulat per la credibilitat d'aquelles produccions i per les sancions que acompanyen el fet de no creure en elles; la construcció ens <i>obliga</i> a creure en la seva necessitat i naturalitat" (Butler, 2007, p. 272).</p>
--	--------------------------------------	---

Font: Elaboració pròpia a partir de Butler, 2007 i 2008; Herrera, 2011; León, 2010; Osborne i Molina Petit, 2008.

Els elements que es poden extreure d'aquest recorregut històric al voltant del concepte i la concepció del terme gènere són:

- Diversos autors comparteixen la idea que la relació entre sexe i gènere es deriven de la construcció social.
- La diferència entre gènere i sexe està en què el sexe s'hereta i el gènere s'aprèn.
- Hi ha una coincidència d'opinions respecte la recerca de la naturalesa de l'opressió vers la dona, sent aquesta el caràcter social i cultural de la conceptualització i manera d'entendre el gènere.
- Un altre punt de contacte són els factors culturals, aquests defineixen les desigualtats de gènere i aquest és una norma social que dóna el significat entre el que és i el que comporta el binarisme masculí-femení.
- El gènere com norma social està normalitzat i naturalitzat en la societat, perpetuant-lo de generació en generació.
- Per últim, en aquest repàs històric, s'observa la recerca d'un trencament del determinisme biològic i del binarisme home-dona.

4.3. El gènere en l'actualitat

Un cop vista la definició del concepte gènere i l'evolució de la concepció històrica d'aquest, és important conèixer els conceptes que s'han anat desenvolupant al voltant del gènere, i que efectuen una repercussió en l'actuació de les persones de la societat. Aquests conceptes són la identitat de gènere i l'expressió i rols de gènere.

4.3.1. Identitat de gènere

D'acord amb la Regidoria de Feminismes i LGTBI, la identitat de gènere consisteix en el que sent i com s'identifica cada persona respecte al gènere. Per tant, es tracta d'un sentiment de pertinença, i aquest, pot concordar o no amb el seu sexe biològic, passant pel gènere binari (home - dona) al gran ventall d'identitats de gènere com la transsexualitat, intersexualitat o *queer*.

Com també explica Butler (2007):

La identitat de gènere no pot replantejar-se com una història personal o cultural de significats ja assumits, subjectes a un conjunt de pràctiques imitatives que al·ludeixen lateralment a altres imitacions i que, de forma conjunta creen la il·lusió del *jo* primari i intern amb gènere (p. 270).

D'acord amb Herrera (2011), per entendre la construcció social respecte la identitat de gènere s'han de tenir en compte les variables que influeixen i condicionen les formes de ser de les persones:

L'educació rebuda, la cultura en la qual la persona es cria, l'estatus socioeconòmic de la família en la qual neix, la religió a la qual la seva família o comunitat pertany, l'ètnia a la qual pertanyen els seus parents, la gent amb què es relaciona i el grau de conformitat d'una persona amb els estereotips i els rols de gènere que se li atribueixen en néixer. (p.35).

A mode d'exemple, en relació a aquest sentiment d'identitat de gènere al següent quadre es pot observar els diferents tipus d'identitats de gènere, les seves respectives definicions i els diferents autors i fonts que coincideixen en aquestes.

Taula 2: Tipus de Identitats de Gènere.

IDENTIAT DE GÈNERE	DEFINICIÓ	FONTS QUE COINCIDEIXEN
Cisgènere	Persona que s'identifica amb el gènere que li va ser assignat en néixer segons les seves característiques biològiques.	✓ Breu, 2018. ² ✓ Regidoria de Feminismes i LGTBI.
Transgènere	Persona que no s'identifica amb el gènere que li va ser assignat en néixer segons les seves característiques biològiques, sigui perquè se sent del gènere contrari o bé perquè la seva identitat no s'ajusta a les categories de gènere tradicionalment establertes.	✓ Breu, 2018. ✓ Escola Lliure el Sol i López, 2011, p.24. ✓ Herrera, 2011. ✓ Butler, J. ✓ Coll-Planas, 2010.
Transsexual	Persona transgènere que s'identifica amb el gènere contrari a aquell que li va ser assignat en néixer segons les seves categories biològiques. Aquestes persones han d'haver-se sotmès a un canvi de gènere, per via hormonal i/o quirúrgica.	✓ Breu, 2018. ✓ Escola Lliure el Sol i López, 2011, p.24. ✓ Herrera, 2011. ✓ Butler, J. ✓ Coll-Planas, 2010. ✓ Regidoria de Feminismes i LGTBI.
Intersexual	Persona que ha desenvolupat de manera natural característiques físiques sexuals pròpies tant dels homes com de les dones.	✓ Breu, 2018. ✓ Escola Lliure el Sol i López, 2011, p.18. ✓ Butler, J. ✓ Coll-Planas, 2010.
Agènere o de gènere neutre	Persona que no s'identifica amb cap gènere específic.	✓ Breu, 2018.
Bigènere	Persona que s'identifica amb dos gèneres.	✓ Breu, 2018.
Trigènere	Persona que s'identifica amb tres gèneres (masculí, femení i un tercer, que pot ser gènere neutre o un altre tipus de gènere).	✓ Breu, 2018.
Pangènere	Persona que se sent part de tots els gèneres.	✓ Breu, 2018.
Gènere fluid	Persona amb una identitat de gènere inclassificable o canviant.	✓ Breu, 2018.

Font: Elaboració pròpia a partir de Breu (2018), Butler (2007-2008), Col-Planas (2010), Escola Lliure el Sol i López (2011), Herrera (2011) i Regidoria de Feminismes i LGTBI.

² http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris/En_Linia/256/

D'altra banda, de les diferents identitats de gènere sorgeix la Teoria Queer. Segons Fonseca i Quintero (2009), la paraula *queer* és una paraula anglesa utilitzada amb caire despectiu cap a persones homosexuals. Queer té tres categories significatives, en primer lloc, com a substantiu significa “*maricón*”, “homosexual” o “gai”; en segon lloc, com a verb transitiu, el significat d'aquesta és “desestabilitzar” o “pertorbar”; i en tercer lloc, com adjectiu, significar “extravagant”, “estrany” o “tort”.

Segons Pérez (2016) aquesta teoria sorgeix als anys 90 com un moviment social amb la finalitat de “donar veu a les identitats que han sigut silenciades per l'androcentrisme³, l'homofòbia, el racisme i el classisme de la ciència” (Fonseca i Quintero, 2009, p.44), que emfatitza en el fet de desestabilitzar les normes socials presents de manera fixa, explícitament i implícitament.

En definitiva, aquest moviment pretén donar resposta a la marginació i/o l'exclusió d'alguns grups de la societat que no compleixen les normatives tradicionals del binomi home-dona, l'expressió de gènere (masculí-femení) i l'heterosexualitat normativa, mantenint una visió crítica del gènere i discrepant respecte a “les relacions i significats hegemònics i estructurats respecte la sexualitat i el gènere (Osborne i Molina Petit, 2008, p. 154).

4.3.2. Expressió, estereotips i rols de gènere

L'expressió de gènere, també anomenada estereotips de gènere o rols de gènere, és “la manera en què una persona manifesta exteriorment elements que tenen a veure amb el gènere, sigui a través de la manera de vestir o l'aparença en general, del comportament, les afinitats, etc.” (Breu, 2018).

Al glossari de la Regidoria de Feminismes i LGTBI amplien aquesta definició de l'expressió de gènere afegint el fet que aquestes expressions exteriors (comportament, afinitats, etc.) vénen definides per allò que s'espera de cada gènere i que aquests venen imposats. També s'afegeix l'existència de l'expressió de gènere femení, l'expressió de gènere masculí i l'expressió de gènere per a persones andrògines, aquesta última consisteix en una barreja de les dues primeres expressions de gènere.

---

³ Androcentrisme – visió que situa l'home en el centre de totes les coses. Implica que el que és bo per als homes és bo per a la humanitat. És una visió discriminatòria cap a les dones i persones trans, perquè les relega a un segon ordre i sempre supeditades (Regidoria de Feminismes i LGTBI, 2019).

Així mateix l'OMS (2018) defineix que:

Els rols de gènere són construccions socials que conformen els comportaments, les activitats, les expectatives i les oportunitats que es consideren apropiats en un determinat context sociocultural per a totes les persones. A més, el gènere fa referència a les relacions entre les persones i a la distribució del poder en aquestes relacions.

Davant aquesta relació de poder en aquesta construcció social s'introdueix el concepte *interseccionalitat*, entesa com la "perspectiva analítica i política que permet entendre i respondre a les maneres com el gènere es creua amb altres eixos de desigualtat i com aquests encreuaments contribueixen a experiències úniques d'opressió i privilegi" (Glossari de la Regidoria de Feminismes i LGTBI).

Butler (2007), defineix l'expressió de gènere com una *performance*, aquesta consisteix en els actes, gestos i realitzacions que fan les persones d'acord amb el sexe biològic pertinent. Aquesta *performance* pot "crear una il·lusió d'un nucli de gènere interior i organitzador, il·lusió que es preserva mitjançant el discurs amb el propòsit de regular la sexualitat dins del marc de l'heterosexualitat reproductiva" (p. 266-267).

En la següent taula es poden observar els estereotips tradicionals en la reproducció de l'expressió de gènere en la societat i, sobre tot, es destaca la diferència entre homes i dones.

Taula 3: Estereotips, rols i expressió tradicionals de gènere.

EXPRESSIÓ / ROLS / ESTEREOTIPS DE GÈNERE	
DONA	HOME
Dependència/submissió	Poder/domini
Sensibilitat	Força
Debilitat	Independència
Fragilitat	Iniciativa
Cura	Agressivitat
Tendresa	Valentia
Sentimentalisme	Competitivitat
Importància de la imatge	Autoritat
Tasques de la llar	Importància del sexe
Comprensió	Impulsivitat
Rancúnia	Decisió
Tafaneria	Manca d'expressió de sentiments
Intuïció	Manca d'intimitat entre homes
No expressió de desitjos sexuals	Racionalitat

Font: Centre d'Informació i Recursos per a les Dones (CIRD), (s.d.). *Masculinitat (s). Recurs pedagògic per a treballar la igualtat de gènere amb nois i homes*. Recuperat a: <https://ajuntament.barcelona.cat/recursospedagogics/ca/masculinitats/credits>

D'acord amb el Centre d'Informació i Recursos per a les Dones (CIRD), els estereotips de gènere tenen uns efectes diferents depenent de qui els realitza, dona o home, i si aquests s'allunyen de la norma hi ha una conseqüència envers ells. Si el gènere és una norma, la qual actua dins les pràctiques socials essent l'estàndard implícit de la normalització i perpetuació dels rols de gènere, tenint en compte que aquesta norma només contempla el binarisme masculí-femení (Butler, 2006), els gèneres *diferenciats* són sancionats dins la nostra cultura actual, ja que suposen un trencament al no *representar o performar bé* el seu gènere (Butler, 2007).

Un cop vistos els estereotips tradicionals dels rols o l'expressió de gènere, en la següent taula es fa referència a la visió de les característiques exposades a continuació en dones i en homes.

Taula 4: Prejudicis tradicionals dels rols de gènere.

CARACTERÍSTIQUES	SI ÉS NENA ES DIU QUÈ ÉS	SI ÉS NEN ES DIU QUÈ ÉS
Activació	Nerviosa	Inquiet
Insistència	Tossuda	Tenaç
Sensibilitat	Delicada	Efeminat
Desimboltura	Grollera	Segur d'ell mateix
Desinhibició	Múrria	Simpàtic
Obediència	Dòcil	Dèbil
Temperament	Histèrica	Apassionat
Audàcia	Impulsiva, actua sense pensar	Valent
Introversió	Tímida	Pensa bé les coses
Curiositat	Xafardera	Intel·ligent
Prudència	Assenyada	Covard
Si no comparteix	Egoista	Defensa allò què és seu
Insubmissió	Agressiva	Fort
Si canvia d'opinió	Voluble, capriciosa	Reconeix els seus errors

Font: Centre d'Informació i Recursos per a les Dones (CIRD), (s.d.). Masculinitat (s). Recurs pedagògic per a treballar la igualtat de gènere amb nois i homes. Recuperat a: <https://ajuntament.barcelona.cat/recursospedagogics/ca/masculinitats/credits>

Així doncs, com es pot apreciar, els rols de gènere van lligats a la socialització diferencial esmentada anteriorment. Aquesta socialització diferencial segons el gènere d'una persona comporta a què la visió de la dona i l'home sigui diferencial, donat que s'espera un comportament específic respecte ambdós i, també que el desenvolupament de les seves activitats en camps diferents (l'àmbit públic per a l'home i l'àmbit privat per la dona), així com la repercussió diversa segons les característiques que presentin com es pot observar en la taula anterior.

4.4. Sexe i Sexualitat

Un element clau i que es relaciona amb el concepte gènere és el sexe, segons el DRAE trobem les següents definicions de sexe:

1. m. Condició orgànica, masculina o femenina, dels animals i les plantes.
2. m. Conjunt d'éssers pertanyents al mateix sexe. *Sexe masculí, femení.*
3. m. Òrgans sexuals.
4. m. Activitat sexual.

En aquestes dues definicions es pot observar que el binarisme de sexe dona-home, esmentat amb anterioritat, deixa excloses a algunes identitats sexuals com podrien ser els intersexuals, transsexuals o transgènere. Segons l'OMS (2018), el gènere guarda relació amb les categories del sexe biològic (dona i home), però no s'han de correspondre forçosament amb aquestes.

Tanmateix, Coll-Planas (2010) s'analitza la relació entre gènere i sexe dient que entendre de tres maneres els conceptes de gènere i sexe.

En primer lloc, el gènere com a producte del sexe, en aquest cas des d'una perspectiva biològica entendríem que les característiques sexuals de les persones determinarien la identitat de gènere.

En segon lloc, el gènere i el sexe com dos elements autònoms. Des d'aquesta perspectiva veuríem que els dos conceptes estan en paral·lel, d'una banda trobem la dimensió biològica o corporal, el sexe, i el comportament i els trets de la personalitat, el gènere, que podria entendre's com una construcció social. La perspectiva es dóna quan entenem biologia i cultura com a elements diferenciats entre si, seria veure o entendre el sexe com quelcom fixe i estable i, el gènere com quelcom mutable i variable.

Per últim, en tercer lloc, el sexe com a producte del gènere. Des d'aquest punt de vista, veuríem que el gènere dóna sentit a les diferències entre homes i dones, confeccionant així els ideals normatius de cos segons el sexe, repartint els plaers i funcions de les dues parts.

4.4.1. Sexualitat

Com s'ha pogut observar en els apartats anteriors hi ha una heterosexualitat normativa, tot i que, amb els estudis del gènere, així com s'han descobert unes identitats de gènere que s'escapen del binomi home-dona, també n'han sorgit diferents variables d'orientacions sexuals que difereixen de la norma establerta socialment i tradicionalment. En el següent quadre s'exposen les diverses orientacions sexuals:

Taula 5: Orientacions sexuals.

ORIENTACIÓ SEXUAL	DEFINICIÓ
Heterosexual	Persona que sent atracció amorosa o sexual continuada cap a persones del sexe contrari.
Homosexual	Persona que sent atracció amorosa o sexual continuada cap a persones del seu mateix sexe.
Bisexual	Persona que sent atracció amorosa o sexual continuada cap a dones i cap a homes.
Pansexual i al·losexual	Persona que sent atracció amorosa o sexual continuada per qualsevol altra persona, independentment del sexe o el gènere a què pertanyi o amb què s'identifiqui. El terme al·losexual és emprat per les persones que s'identifiquen i s'autodenominen <i>queers</i> .
Asexual	Persona que no sent atracció amorosa o sexual continuada cap a altres persones.

Fonts: Breu (2018) i Escola lliure el Sol i López (2011, p.24).

4.5. L'adolescència

Alguns autors com González (2012) situen l'adolescència en la franja de 10 a 20 anys. Es poden observar que els trets més característics que es desenvolupen i evolucionen durant l'adolescència són els canvis físics, els desenvolupaments cognitius, de la identitat del jo i l'autoconcepte, l'afectiu, el moral i de la socialització dels adolescents en l'àmbit familiar i del grup d'iguals. Aquests canvis suposen l'inici d'un procés de reajustament de tots aquests àmbits on els adolescents aconseguen més autonomia i independència (Thió de Pol, 2013, p.287).

En primer lloc, els *canvis físics* es caracteritzen per una transformació ràpida en el cos dels adolescents, on s'estira i defineix el cos, suposant un pas molt important on es posa fi a l'etapa infantil i comencen a entrar en l'etapa adolescent (Thió de Pol, 2013, p.301-302 i González, 2012, p. 321). Davant aquests canvis físics, els adolescents passen a donar especial importància al seu cos, a la vestimenta i al seu aspecte, a través dels quals afirmen la seva personalitat i identitat personal i, en definitiva l'aparença va íntimament relacionada amb la seva autoestima (Thió de Pol, 2013, p. 303). Segons González (2012), la vivència dels adolescents davant aquests canvis sobtats depenen d'aspectes socials i culturals. D'una banda, les reaccions dels seus familiars i amigats davant el canvi físic serà rellevant per l'adolescent, segons si es porta amb naturalitat o no. D'altra banda, les normes culturals i socials de la societat és rellevant en aquest procés, ja que, els adolescents reben missatges constants als mitjans de comunicació, la televisió i publicitat on es defineix l'aparença ideal.

En segon lloc el *desenvolupament cognitiu* dels adolescents és rellevant per l'adquisició de noves habilitats cognitives i intel·lectuals, com l'atenció selectiva, l'evolució de l'habilitat memorística i l'expansió del llenguatge i del vocabulari de l'adolescent, comporten un pas molt important en l'evolució en aquesta etapa vital (González, 2012, pp. 328-329). D'acord amb González (2012), Piaget determina que en l'adolescència sorgeix el pensament operacional formal, el qual es caracteritza per ser "un pensament hipotètic, lògic i abstracte" concedeix a l'adolescent una nova perspectiva a l'hora d'entendre el món i a ells mateixos, adquirint la capacitat de pensar en el seu futur i en conceptes abstractes de la societat com l'educació, la moralitat o la justícia (p.329).

Seguidament, *l'evolució del jo i l'autoconcepte* es dona, primerament construït a poc a poc la seva personalitat i realitzant un metanàlisi intern. D'una banda, aquesta evolució

del *jo*, Piaget defineix l'egocentrisme operacional formal, amb el qual l'adolescent tendeix a considerar-se únic, és el resultat de l'exploració de la identitat de l'adolescent (González, 2012, pp. 330-331). En aquest procés de recerca de la pròpia identitat, l'adolescent ha de assumir aspectes del *jo* físic, cognitius, socials, afectius, morals, etc., i aquests defineixen, alhora, l'autoestima i l'autoconcepte de l'adolescent. (González, 2012, p.234). Segons González (2012), en aquesta etapa vital, l'adolescent comença a prendre decisions que poden condicionar el seu futur, adquirint així noves responsabilitats, en definitiva, la construcció de la identitat suposa definir "qui ets, què valors i les direccions que desitges seguir en la vida" (p.334).

D'altra banda, l'adquisició de l'autoconcepte, consisteix en la definició de si mateix, és a dir, l'anàlisi de la visió que té l'adolescent respecte el seu cos, la seva personalitat, la relació amb els seus familiars i amics i la seva moralitat, sent producte de la pròpia aspiració personal i la imatge que veuen retornada de les persones del seu voltant de si mateix (González, 2012, p. 348). D'acord amb González (2012), aquest autoconcepte va íntimament relacionat amb la imatge corporal, condicionant la pròpia autoestima, identitat personal i sexual.

En aquest procés de desenvolupament del *jo* es van adquirint les identitats corporal, sexual i de gènere, definides amb més claredat més endavant.

A continuació, d'una banda, el *desenvolupament afectiu* dels adolescents suposa l'obtenció de l'habilitat de l'autocontrol i la reorganització dels sentiments dels adolescents, és a dir, "sentiments existent des de la infància com l'amor propi i el parental agafen noves maneres d'expressió" (González, 2012, p. 350).

D'altra banda, *l'evolució de la moralitat* en l'etapa de l'adolescència suposa l'adquisició de nous valors i consciència de les pròpies accions. Aquesta evolució de la moralitat suposa, d'acord amb González (2012), el descobriment de la repercussió de les accions no són només a escala individual sinó que aquestes estan connectades amb alguns "valors morals objectius i universals" (p.367) i en la recerca de referents que escenifiquin i personifiquin els valors amb els quals ell se sent més a gust i definit.

Per finalitzar, el *procés de socialització o el desenvolupament social* en els adolescents consisteix en l'adquisició d'una nova mirada relacional en l'àmbit familiar i amb el grup d'iguals. D'una banda, d'acord amb González (2012), la família aporta als adolescents les condicions per a l'evolució i construcció de la seva personalitat, així com aporta diferents pautes culturals i socials que es van perpetuant en aquests, ja que, aquesta

transmet els diferents valors i pautes de la societat als seus fills. Aquesta transmissió de valors i tradicions es dona per *contagi social* i es produeix de manera conscient i inconscient (González, 2012, p. 357). Seguint amb González (2012), la família es sustenta gràcies a un conjunt de xarxes relacionals que determinen el tipus de comunicació entre pares i fills i amb la mateixa comunitat, aquestes relacions, quan més positives siguin en la transmissió de valors, creences i sentiments, ajuden a la imatge que van adquirint els adolescents sigui positiva i sana. Així com l'adquisició de més autonomia, amb components emocionals, entesos com la capacitat de decidir per ell mateix sense comptar tant amb els pares, i conductuals, en relació a la presa de decisions de manera independent amb el judici intern, atenent alhora les possibles observacions dels altres (pp. 357-358).

Altrament, les relacions amb els grups d'iguals adquireixen una rellevància vital en aquesta etapa. Per una part, d'acord amb Thió de Pol (2013), en el moment de definir la pròpia identitat i inici de separació amb els pares, es produeix una unió amb el grup d'iguals que concorden més amb "els nous valors, models, normes i pautes de relació" que va definint l'adolescent (p. 297).

Per l'altra part, segons González (2012), en l'adolescència se sol produir un sentiment de voler trencar amb les normes i, per tant, acaba desembocant a un rebuig a l'autoritat (paternal, a l'escola, etc.) i en aquest punt les amistats tenen un paper rellevant donat que els adolescents veuen en els seus companys unes problemàtiques similars i es genera un ambient d'empatia mútua, acollida i estima, augmentant així la confiança i el vincle entre aquests. González (2012), defineix diferents papers que exerceixen els companys i amics íntims en l'adolescència. En primer lloc, realitzen un paper de suport i acompanyament en els canvis socials que es produeixen en aquesta etapa, canvis com el pas de primària a secundària, d'una atenció escolar més personalitzada a anar a un nou centre educatiu on l'atenció no és tan individual i personal; seguidament, els companys i amics poden servir de mirall als mateixos adolescents, on aquests, acaben relacionant-se amb gent que comparteix els mateixos interessos, valors i gustos; per últim, en el grup d'iguals, els components es donen orientacions i ajuda mútua, en relació als valors, aspiracions, maneres de vestir, etc. (p. 360).

Durant l'adolescència, doncs, es donen uns processos vitals que conformaran l'evolució i el pas a l'etapa adulta. En aquest procés hi han diferents mirades i visons dels adults vers l'adolescent.

D'una banda, segons González (2012), alguns autors veuen l'adolescència com una etapa "especialment dramàtica i tempestuosa en la que es produeixen innumerables

tensions, amb inestabilitat, entusiasme i passió, en la que el jove està dividit entre diferents tendències oposades” (p.319).

Per altres autors, aquesta etapa està definida per un repte que han de passar els adolescents en relació a les limitacions del medi social i en la proporció o no per part dels adults que assolir-les.

En canvi, Funes (2008), exposa una nova manera de concebre l'adolescència, entenent-la com la mirada que modelen els adults respecte als adolescents, remarcant la importància doncs, de la visió adulta respecte aquesta etapa vital. Aquest autor emfatitza en la necessitat d'analitzar i comprendre les relacions dels adults amb els adolescents, sobretot en l'àmbit familiar, donat que “alguns elements determinants que com es viuen i com es fan els adolescents depenen d'aquestes relacions amb el món adult” (p.9).

De manera similar, Carrillo, Prat, Guitart, i Fatsini (2010) exposen que l'adolescència hauria de comprendre's com una etapa on els adolescents descobreixen i posen en pràctica rols i papers diferents de l'etapa infantil que deixen enrere.

Un altre punt a destacar és el fet que en aquesta societat d'informació i coneixement, els adolescents reben missatges dels diferents mitjans de comunicació, de la publicitat i de les xarxes socials, les quals a través de pel·lícules, sèries, anuncis, imatges, etc., generen complicacions en el “món de les creences i opinions dels adolescents” i en moltes d'aquestes es perpetuen les creences relacionades amb el gènere (González, 2012, p.302).

4.5.1. La construcció d'identitat del jo i el gènere en els adolescents

Com s'ha esmentat anteriorment, en l'adolescència es presenten una sèrie de canvis i evolucions per les quals passen aquests, en el desenvolupament del jo i de l'autoconcepte, es produeixen els primers contactes amb el gènere i el sexe.

En primer lloc, es presenta el desenvolupament de la identitat corporal, caracteritzat pels canvis físics i l'atenció que fixa l'adolescent respecte el que els altres pensen d'ell. D'acord amb González (2012), en la nostra societat es dóna gran rellevància a la imatge del cos i als estàndards que fixen els mitjans de comunicació i les xarxes socials respecte al cos ideal, des d'aquests estàndards l'adolescent fixarà com ha de ser i com vol ser, lligant molt íntimament l'autoestima amb l'anàlisi que té sobre la seva imatge corporal. Aquesta connexió entre autoestima, anàlisi de la seva imatge corporal i els missatges que rep del seu entorn depèn del “prototip establert d'home i dona ideal”, així

que, tant la seva opinió, respecte ell mateix i la dels altres depèn d'aquests prototips establerts per la societat, marcada, especialment, pels mitjans de comunicació i xarxes socials (p.340).

En segon lloc, es presenta el desenvolupament de la identitat sexual, segons Erikson, aquest està influenciat amb els factors cognitius, socials, morals, les creences i valors en el moment d'establir les bases de definició de la identitat sexual (González, 2012, p.342).

En tercer lloc, es presenta el desenvolupament de la identitat de gènere, aquest d'acord amb González (2012), està molt influenciat del context social i ambiental que fomenten aquest desenvolupament del gènere de manera estereotipada. També es dona la socialització diferencial, en considerar i tractar als nens i nenes de manera diferent, percebent i posant expectatives en relació al gènere dels fills i, a causa d'aquesta socialització diferencial, s'acaben concedint "més prestigi a les característiques masculines que a les femenines" (pp.344-345). En aquest context de socialització diferencial i estereotipada del gènere, també s'observa el càstig a les persones des de petites si no coincideix la seva actitud o rol de gènere amb el seu sexe, s'observa l'exemple de si una noia presenta actituds més masculines, se la denomina despectivament com a "*marimacho*" i si un noi presenta actituds més femenines se'l denomina, despectivament també, com a "*mariquita*", en ambdós casos és possible el rebuig i la ridiculització, així com la desaprovació per part de l'entorn (González, 2012, pp. 334-335). En aquests casos, es pot observar la visió de Butler (2007) respecte a la sanció a les persones que no *performen* bé el seu gènere.

Carrillo, Prat, Guitart, i Fatsini (2010) indiquen que en el procés de construcció del *jo* es veu influenciada per "l'entorn social i els missatges d'aquest respecte el gènere femení i el masculí marquen la definició d'aquest, els adolescents no són conscients i consideren que són manifestacions de diferents maneres de ser" (p.129).

4.6. Xarxes Socials i adolescència

4.6.1. Contextualització de l'impacte de les Xarxes Socials als adolescents

Calvo i San Fabián (2018) entenen les xarxes socials com “un espai de divulgació social i personal en el que expressem i dibuixem la nostra pròpia visió del món, reflectint conscientment i inconscientment personalitats, ideologies i experiències que canvien a mesura que cadascú recorre, avança i creix” (p.168).

Segons Casas (2000) es pot observar que es parla de societats industrials avançades, terme que ha evolucionat en l'actualitat a societats del coneixement o societats de la informació (Berríos i Buxarrais, 2005, p.1.). Alguns punts en comú entre aquestes dues societats són el paper que desenvolupen els adolescents en aquestes, d'una banda s'adverteix l'ocupació dels adolescents en espais que són considerats per adults on realitzen un paper sense responsabilitats, esperant a arribar a l'etapa adulta per a poder participar activament i tenir veu en aquests espais. D'altra banda, com a conseqüència d'aquesta no participació en espais pensats per adults, apareixen la creació de nous espais, físics o simbòlics, adolescents paral·lels als adults i en la pèrdua progressiva de ganes de participar en aquests espais, per part dels adolescents, els quals promouen aspectes com la responsabilitat i s'observa la dificultat per part dels adults per fomentar aquests aspectes en els adolescents (Casas, 2000, p. 8).

Aquest canvi de societat industrial a societats del coneixement i de la informació es va iniciar el 1969 mitjançant l'aparició de dispositius tecnològics iniciant un canvi en les tradicionals maneres de comunicació a una comunicació d'intercanvi globalment (Elías i Díaz, 2015, p.8). A mitjans dels 90 aquesta transició es va massificar i l'aparició de nous dispositius tecnològics (ordinadors, mòbils, tablets, etc.) es van incorporar a la vida quotidiana de les persones, des de l'àmbit de feina i escola a l'àmbit familiar, generant una revolució social en relació a la manera de comunicar-se i interactuar amb altres persones, així com obtenir informació a través de les TIC, compartint-la i comentant-la amb altres (Berríos i Buxarrais, 2005).

En definitiva, l'aparició de les xarxes socials, d'acord amb Pérez i Pulido (2012) ha produït el canvi i l'evolució d'escenaris comunicatius tradicionals, a la creació d'un nou sistema comunicatiu, del qual els adolescents han rebut un gran impacte en la manera de relacionar-se i s'han adaptat ràpidament als canvis generats. Aquests nous escenaris difereixen entre els adolescents i joves i els adults, donat que la recerca de socialització

en les xarxes no és tan significativa per als adults, donat que els adolescents i joves s'adapten i es s'habituen a elles amb edats més primerenques que els adults (Calvo i San Fabián, 2018, p. 168). Els adolescents, d'acord amb Calvo i San Fabián (2018), tenen la tendència d'utilitzar primordialment aquests espais a l'hora de tenir contacte amb altres i establir la construcció del desenvolupament social.

Davant aquest canvi de societat, Pérez i Pulido (2012) indaguen respecte a l'impacte de les TIC en l'adolescència, així com "l'ampliació de les funcions d'aquests en la vida quotidiana d'aquests, apropiant bona part del temps i modificant la manera de relacionar-se amb l'entorn i amb els altres" (p.4). D'una banda, seguint amb Pérez i Pulido (2012), es pot observar la ràpida acceptació i adaptació per part dels adolescents davant els canvis que es van produint a ritme accelerat. D'altra banda, d'acord amb Berríos i Buxarrais (2005), les TIC han passat a ser un instrument mitjançant el qual desenvolupen noves habilitats, noves maneres de relacionar-se (especialment amb el seu grup d'iguals) i interactuar amb els altres i noves maneres de trobar i crear coneixement.

De manera paral·lela, Berríos i Buxarrais (2005) analitzen tres funcions respecte l'ús de les TIC en l'adolescència, ús lúdic i d'oci, l'ús de comunicació i interacció i l'ús educatiu. El primer consisteix en jugar, escoltar música i veure sèries o pel·lícules. El segon consisteix en parlar amb els amics i amigues, mitjançant xarxes socials com *Facebook*, *Instagram*, *Twitter*, etc., i alhora intercanviar la informació amb aquests. El tercer queda relegat a una posició més secundària que els dos i primers, es tracta de recollir informació per als seus apunts i/o treballs escolars.

Tanmateix, Berríos i Buxarrais (2005) també es fa referència als diferents usos de les TIC segons el gènere. D'una banda, s'observa que els nois adolescents fan un ús d'oci més lúdic, destacant la rellevància dels videojocs. D'altra banda, les noies adolescents utilitzen les TIC centrada en l'oci comunicatiu i interactiu i en l'ús educatiu. Aquestes diferències respecte l'ús de les TIC i el gènere estan marcades per la socialització diferencial, donat que d'una banda, les noies comencen a utilitzar les TIC més tard que els nois, i, d'altra banda, "les ofertes d'aquestes són notòriament masculines" (p.6).

4.6.2. Riscos i beneficis de les Xarxes Socials

Aquesta evolució de la comunicació entre de les persones traspasant barreres i generant nous espais més enllà dels tradicionals generen noves perspectives de canvi, apareixen nous factors de risc al voltant de les xarxes socials i internet, tot i que també

són eines comunicatives i d'informació de les quals es poden beneficiar i aprofitar els adolescents.

D'una banda, s'observa que l'ús inadequat de les TIC genera unes problemàtiques comunes per part de diferents autors estudiats per aquest apartat. Primerament, tant Berríos i Buxarrais (2005) com Elías i Díaz (2015), detecten un ampli ventall de problemes psicosocials negatius derivats de l'abús de les TIC i, més concretament, de les xarxes socials, com l'aïllament, la depressió, l'addicció, la disminució de capacitats d'habilitats socials, entre d'altres. A continuació, tant Elías i Díaz (2015) com Pérez i Pulido (2012), coincideixen amb l'exposició en la qual es troben els adolescents de continguts violents com discursos d'odi, "pàgines pro anorèxia, sobre com autolesionar-se, consum de drogues o idees sobre com suïcidar-se" (Pérez i Pulido, 2005, p.9); i de caràcter sexual (pornografia), els quals poden derivar o afavorir a l'aparició de conductes agressives entre adolescents i és major aquesta exposició en persones vulnerables. Seguidament, Berríos i Buxarrais (2005) detecten un mal ús per part de les empreses a l'hora de realitzar estratègies de màrqueting, on la publicitat dirigida a adolescents es troba present en les xarxes socials, "utilitzant estratègies de persuasió, per realitzar una forta pressió en el condicionament de les compres" (p.12).

D'altra banda, l'anonimat d'internet i la possibilitat de crear perfils falsos en les xarxes socials impulsen conductes inadequades i perilloses que donen lloc a actes violents que afecten als adolescents, realitzant-los ells mateixos o sent víctimes d'aquests (Elías i Díaz, 2015). Seguidament es mostra els actes violents, els quals coincideixen Elías i Díaz (2015) i Pérez i Pulido (2012) als que els adolescents estan més exposats, a causa de l'ús quotidià que realitzen d'aquestes:

- **Grooming** – segons Elías i Díaz (2015), consisteix en l'ús d'unes estratègies que una persona adulta utilitza per aconseguir la confiança de l'adolescent que estigui assetjant, sense que aquest s'adoni de la vertadera identitat de la persona adulta, i així obtenir control i poder sobre aquest adolescent per abusar sexualment d'ella o ell. Elías i Díaz (2015), detecten "la depressió, baixa autoestima, desconfiança, canvis d'humor sobtats i bruscos, el baix rendiment acadèmic, l'aïllament, alteracions del son i l'alimentació i intents de suïcidi" com a repercussions del *grooming* (p.10).
- **Ciberbullying** – Pérez i Pulido (2012) el defineixen un acte d'assetjament entre els adolescents amb actes de violència en les xarxes, actes com la humiliació o el maltractament psicològic. Segons aquests autors, aquest tipus de violència és cíclica, donat que mostren dades que verifiquen que el 60% d'adolescents que ha practicat aquest tipus d'assetjament l'havia patit anteriorment. Elías i Díaz (2015), afegeixen

el fet que aquest maltractament és una ampliació de l'assetjament presencial, normalment a l'escola, al virtual, allargant així el patiment de la/les víctima/es.

Aquests quatre autors destaquen la necessitat d'actuar davant aquesta problemàtica amb víctimes, agressors i familiars d'ambdues parts, donat que són menors, amb accions i intervencions que generin, impulsin i fomentin el respecte per a una millor convivència.

- **Sexting** – és una pràctica que consisteix que l'adolescent envia missatges, imatges, fotos o vídeos de contingut sexual a una altra persona. El risc d'aquesta pràctica està en el fet que la persona que rep aquest contingut pot difondre aquestes imatges sense el consentiment de la persona que l'envia, vulnerant així la seva intimitat.
- **Ciberaddicció** – “patró de comportament caracteritzat per la pèrdua de control sobre l'ús d'internet” (Elías i Díaz, 2015, p.10). Aquest comportament genera aïllament i sentiment de soledat, la falta de control i la dependència a les TIC i xarxes socials són els elements comuns que fan de factors predisposants a aquesta addicció. “Aquesta conducta condueix a l'aïllament, al descuit de les relacions socials, activitats recreatives i hàbits relacionats amb la higiene personal i la salut” (p.10).

Un cop vistos i analitzats els riscos i aspectes negatius de les TIC i les xarxes socials es mostren els beneficis i potencialitats de l'ús d'aquestes. D'una banda, Casas (2000) i Berríos i Buxarrais (2005) coincideixen en la potencialitat de les TIC en tant que impulsen capacitats cognitives, sensibles, emocionals i creatives en tant que, aquestes, són generadores de “nous espais i oportunitats de cooperació i participació augmentant l'aprenentatge cooperatiu” (Berríos i Buxarrais, 2005, p.6). D'acord amb Casas (2000), aquests espais en les TIC també poden arribar a ser una font de difusió de valors com el respecte o conscienciadors de temes d'actualitat com el medi ambient o el respecte a la diversitat sexual, cultural, etc., fomentant paral·lelament les relacions socials.

Altrament, Casas (2000) i Berríos i Buxarrais (2005) coincideixen, també, en el fet que davant la inexpertesa o falta de coneixement per part dels pares d'aquestes TIC i xarxes socials, es pot fomentar un espai col·laboratiu familiar on els adolescents ensenyin als pares a utilitzar i comprendre-les.

D'altra banda, Elías i Díaz (2015) destaquen els següents beneficis: primerament, l'enfortiment de les relacions amb els iguals; seguidament, reforçament de l'autoestima mitjançant el *feedback* dels seus iguals respecte als seus perfils; tanmateix, aquestes poden ser generadores de contingut educatiu en temes com de prevenció i promoció l'educació sexual, entre d'altres; per últim, poden servir de reforç en l'àmbit escolar, utilitzades a l'escola o a casa alhora de fer deures o treballs.

4.7. La influència dels instagramers en la construcció del gènere en l'adolescència

Instagram és una xarxa social que consisteix en publicar i compartir amb els usuaris imatges i vídeos de curta durada, les condicions d'ús de la qual determinen que l'edat mínima per obrir un compte és a partir dels 13 anys. (Instagram, 2018). Segons Padilla i Oliver (2018), aquesta xarxa social “és la segona amb més usuaris d'Espanya i la de major desenvolupament des de la seva creació” (p.44).

Aquesta xarxa social és, per tant, una xarxa visual, que d'acord amb Mattei (2014), “actua en plans diferents: la facilitat d'ús, la creativitat, la idea d'una competència artística a través de determinats efectes i filtres i a un pla sociopsicològic abastint la dimensió comunitària” (p.103). Instagram dona resposta a la societat de la informació i coneixement, tenint en compte les tendències socials que van sorgint i donant resposta la necessitat d'exposició i la indagació d'una nova manera d'entendre l'afectivitat i la intimitat de les noves maneres de relacionar-se d'aquesta era (Mattei, 2014).

4.7.1. Influencers i Instagramers

Padilla i Oliver (2018), defineixen els *influencers* com,

Aquells actors amb influència significativa sobre els altres, a causa de la seva capacitat per seleccionar, modificar o transmetre informació o missatges a la seva elecció. Aquests, han passat de ser receptors d'informació a ser *prosumidors*⁴, una combinació que, a la vegada de participar com espectadors, també produeix unitats de contingut (p.47).

Martínez i González (2018), ofereixen la definició d'influenciador social com “una persona amb àmplia comunitat de seguidors que valoren la informació subministrada per aquesta amb qui comparteixen interessos comuns, comunicant-se des de missatges purament informatius, incloent-hi recomanacions o consells pràctics, al relat d'experiències, formes de vida o opinions” (p.236).

---

⁴ Prosumidor – acrònim format per la fusió original de les paraules productor (professional o proveïdor, segons el context) i consumidor.

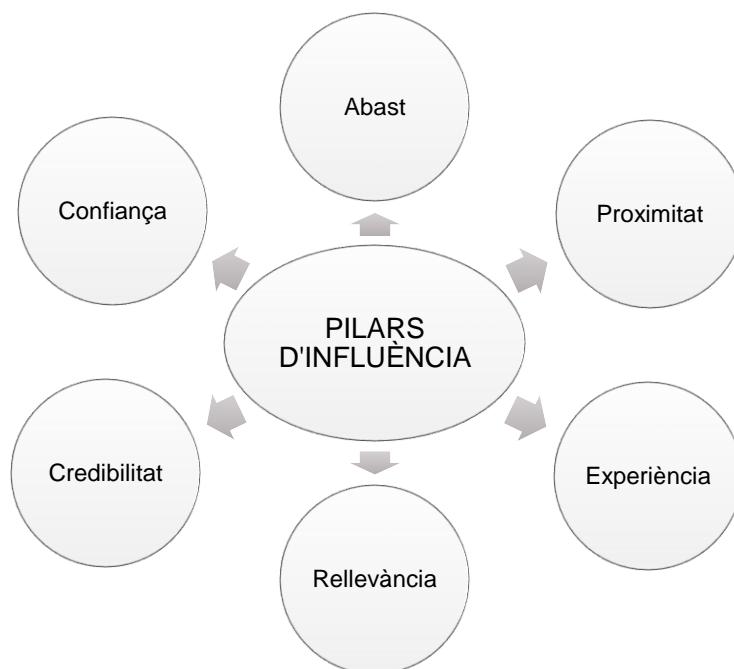
El col·lectiu que està més familiaritzat a Instagram són els adolescents i els joves, d'aquests últims, d'acord amb Martínez i González (2018), una petita proporció "té la capacitat d'influir, generar reacció en els seus seguidors i, en conseqüència, que les seves recomanacions, vivències i opinions es posicionin com una opinió de referència davant la resta" (p.232). D'aquesta petita proporció sorgeixen els *influencers* que tenen la característica en comú de tenir un gran nombre de seguidors i l'habilitat d'influir en àmbits d'interès.

D'acord amb Martínez i González (2018), "el domini i especialització d'una xarxa social ha derivat en denominacions com *instagramers*, *youtuber*, *tuitero*, etc., per referir-se a l'usuari generador de cada espai" (p.236), per tant, les *instagramers* són les *influencers* d'Instagram i aquestes expandeixen el seu contingut en diferents xarxes socials, adaptant el que volen transmetre segons les bases i el format de la plataforma. Segons Padilla i Oliver (2018), a través de les imatges que comparteixen en aquesta xarxa social arriben i influeixen a milers i milions de seguidors, entre els quals hi ha molts adolescents.

Seguint amb Martínez i González (2018), a Instagram els rols de gènere persisteixen donada la interiorització i divulgació en aquesta xarxa, seguint amb el llegat dels estereotips de gènere, perpetuant les definicions tradicionals i marcada pels prejudicis i valors socials que marquen l'ideari de com ha de ser una dona i un home. D'aquesta persistència es veu una forta influència en els adolescents, donat que són el que més utilitzen aquesta xarxa social. Seguint amb aquests autors i els rols de gènere, s'observen un punt en comú i una diferència significatives vers aquest aspecte. D'una banda, en els perfils visualitzats en aquest estudi d'ambdós gèneres, s'observa l'estudi previ buscant qualitat i harmonia escènica en les seves imatges, parant atenció en els petits i grans detalls de la imatge que publicaran. Altrament, respecte a la diferència de les publicacions entre els dos gèneres radica en l'actitud, "ells miren amb actitud desvergonyida i de forma directa a l'objectiu, amb poses evidents mentre que elles prefereixen transmetre la sensació d'haver sigut pillades mentre executaven alguna acció d'escassa transcendència" (Martínez i González, 2018, p.249).

Per una part, Armano (2011), defineix sis *pilars d'influència* en les xarxes socials, en tant a la distribució d'informació en aquestes. Aquests pilars són:

Gràfic 1: Pilars d'influència.

Elaboració pròpia a partir de Armano (2011).

Seguidament s'analitzen aquests pilars relacionant-los concretament amb Instagram:

El primer pilar és l'abast, reflexa que en l'actualitat la informació es pot distribuir en les xarxes socials arribant a abastir un gran nombre de persones, influint en base les perspectives proposades en el pensament i als actes d'aquestes. En segon lloc es troba la proximitat, entesa com la relació entre el nombre de seguidors als quals pot arribar un perfil d'Instagram i el funcionament diferent que es dona segons aquests. D'una banda, els perfils que tenen més seguidors tenen la tendència a actuar i donar respostes a gran escala, dels quals "només cal una baixa taxa d'èxit per crear influència" (Armano, 2011). D'altra banda, els perfils d'Instagram que compten amb menys seguidors se sol crear un nucli basat en la confiança i, per tant, encara que sigui a petita escala, hi ha una forta influència davant de recomanacions o la manera en la què es rep la informació i contingut que aquests generen. El tercer pilar és l'experiència, en Instagram aquest pilar es mesura segons la participació i el valor que aporta en la societat. A continuació, la rellevància en Instagram s'entén com l'eficàcia d'influència en la transmissió del tema principal que es difon en un perfil. Seguidament, es troba el pilar de la credibilitat, entès com la capacitat de transmetre continguts contrastats per a augmentar la influència en

els seguidors en base aquest pilar. Per últim es troba la confiança, entesa com la creació d'una nova manera relacional en la xarxa, en la qual es crea una *intimitat ambiental* (Armano, 2011), en la que les persones confien en persones que potser no coneixen personalment però aquestes exerceixen una influència en elles.

Partint d'aquests pilars, Mattei (2014) arriba a la conclusió que la construcció d'un *influencer* "es caracteritza per un procés de planificació i un balanç calculat entre imatge i narració, opacitat i transparència, proximitat i distància, gestionat a través d'un ús atent dels filtres de la realitat" (p.106).

Per l'altra part, segons l'estudi de Word of Mouth Marketing Association (WOMMA) del 2013 existeixen cinc tipus o categories d'*influencers*, aquests són els defensors, els ambaixadors, els ciutadans, els professionals i, per últim les celebritats. Els defensors són persones que donen suport i promouen una marca, causa, producte o servei, sense estar formalment afiliats i sense obtenir beneficis en les seves accions. Aquestes persones donen la seva opinió positiva o negativa d'una marca, causa, producte o servei. Aquesta opinió influeix en les marques donat que si els defensors donen una opinió positiva, poden repercutir en persones a l'hora de comprar o fer ús dels serveis d'aquesta. Els ambaixadors són persones les accions de les quals estan avalades per una marca, ja que reben una remuneració i estan oficialment i transparentment afiliades, obtenint així, benefici mutu. A Instagram, això queda reflectit, sobretot en els àmbits de la moda i la bellesa mitjançant la col·laboració d'aquests *instagramers* amb marques que l'utilitzen com a eina de màrqueting, concretament el d'influència, on es constitueixen unes condicions que regulin la relació professional entre ambdues parts (Martínez i González, 2018). Els ciutadans són persones que tenen més probabilitats que la mitja per influir a través dels seus perfils personals. Aquestes comparteixen la seva opinió i poden difondre informació o recomanacions amb els seus seguidors, sense l'objectiu d'arribar a moltes persones. Els professionals són persones que gràcies a la seva professió poden influir a altres a través de les seves recomanacions en les xarxes. L'objectiu d'aquests és tenir un impacte a partir de la informació o opinions que comparteixen en els seus seguidors. Aquest perfil *d'influencer* el conformen, per exemple, psicòlegs o psiquiatres, polítics, periodistes, etc. Per últim, les celebritats són persones que gràcies al reconeixement públic són capaces de comunicar-se amb una repercussió molt ampla. Aquest perfil *d'influencer* el conformen músics, escriptors, actrius o actors, atletes, etc.

D'acord amb Mattei, (2014), el que defineix en l'actualitat aquest perfil *d'influencer* són les estratègies que duu a terme per distreure als seus seguidors a través de les seves publicacions de la seva vida diària. Aquestes solen rebre remuneració de marques per difondre informació sobre aquesta sent partícips directes d'aquesta.

4.7.2. Instagramers més influents a Espanya

A continuació es fa una mostra de les *instagramers*⁵ més influents espanyoles amb la característica comuna de ser ambaixadores de moda, comparant-les amb *instagramers* que mostren i ofereixen missatges relacionats amb el gènere, explicats amb més detall després del quadre explicatiu:

Taula 6: Instagramers.

INSTAGRAMERS MÉS INFLUENTS ESPANYOLES (MODA)		INSTAGRAMERS AMB CONTINGUT DE GÈNERE	
NOM D'INSTAGRAM	SEGUIDORS	NOM D'INSTAGRAM	SEGUIDORS
Dulceida (Aida Domenech)	2.600.000	bebi_fernandez (Bebi Fernández, pseudònim)	510.000
alexandraoereira (Alexandra Pereira)	1.700.000	lola.vendetta (Raquel Riba)	408.000
lauraescanes (Laura Escanes)	1.200.000	devermut (Marta i Sara)	270.000
collagevintage (Sara Escudero)	1.100.000	roygalan (Roy Galán)	219.000
mariapombo (Maria Pombo)	1.000.000	kingjedet (Jedet Sánchez)	202.000

Font: Padilla i Oliver, 2018, p.50.

Font: elaboració pròpia amb dades extretes d'Instagram.

Les *instagramers* de la primera columna, les més influents a Espanya, es trobarien en la categoria d'ambaixadores de l'estudi de WOMMA (2013), donat que a les seves publicacions solen etiquetar a marques o realitzen recomanacions vers aquestes. D'altra banda, aquests cinc exemples d'*instagramers* més influents d'Espanya estan vinculades a la moda i la bellesa, tal com diuen Martínez i González (2011), al perfil d'una d'elles apareixen sorteigs, els quals són estratègies que utilitzen per guanyar seguidors, consisteix en publicar una imatge en la qual etiqueten a la marca del producte que sortegen i, generalment, per participar els usuaris han de seguir a la marca també i

⁵ Tota la informació de publicacions de les *instagramers* d'aquest apartat esta als annexos 1 i 2.

etiquetar en la publicació entre una i tres persones, que és una estratègia més per guanyar seguidors (p.248). Com s'ha dit en el punt anterior, quatre de les cinc *instagramers* analitzades tenen als seus perfils un vincle per accedir als seus perfils d'altres xarxes, dues de les cinc realitzen sorteigs fent promoció de les marques i les cinc etiqueten a marques en les imatges que penjen.

Aquestes, a les històries destacades dels seus perfils d'Instagram, tenen en comú que els temes que destaquen són els viatges, promocions a marques (externes o la pròpia marca en el cas de Dulceida), bellesa, exercici, moments amb les seves parelles i les respectives bodes (en el cas d'Alexandra Pereira, Maria Pombo), així com moments de la seva vida quotidiana com festes, promoció del propi llibre en el cas de Laura Escanes i preguntes dels seguidors sobre ella, en el cas de Maria Pombo.

En relació al gènere, aquestes *instagramers* relacionades amb la moda d'entrada, les seves publicacions s'observa l'estudi previ cercant la qualitat i l'harmonia escènica en aquestes, en les que predominen la importància del cos i de la bellesa. D'aquesta manera es pot observar la perpetuació dels estereotips de gènere en els perfils d'aquestes *instagramers* donat que es veu traduït en les seves imatges publicades l'ideari de dona, definida pels valors socials de la societat (Martínez i González, 2018). En darrer terme, d'aquestes cinc noies, Aida Domenech (Dulceida) és l'única que forma part del col·lectiu LGTBI, donat que està casada amb una dona i ho publica i comparteix al seu perfil d'Instagram, així com als seus altres perfils de les diferents xarxes socials que utilitza.

Tot seguit, fent un anàlisi dels *pilars d'influència* d'Armano (2011) i la construcció d'*influencer* de Mattei (2014), es veu que concorda la seva influència amb les aportacions d'ambdós autors. Així doncs, s'observa que dels pilars d'Armano (2011), aquestes *instagramers* els compleixen, tenint en compte l'èxit que tenen en els seus perfils, la influència que arriben a tenir és molta i el contingut que penjen en aquest arriba a milers que persones.

Les *instagramers* de la segona columna, el contingut de les quals té relació amb els diferents aspectes del gènere esmentats en la primera part d'aquest treball, no presenten tanta homogeneïtat en les categories de l'estudi WOMMA (2013) com les anteriors. La majoria d'elles entrarien dins la categoria de celebritats, donat que, tres de les cinc són escriptores (Bebi Fernández, Raquel Riba i Roy Galán), Jedet Sánchez és cantant, i, en el cas de Devermut, entrarien en el perfil de *instagramer* ciutadà, donat que van crear un perfil dirigit a denunciar el masclisme al carrer i van acabar tenint molt èxit i repercussió, com expliquen al seu canal de Youtube, tot i que han evolucionat a ambaixadores donat que promocionen algunes marques al seu perfil. El cas de Jedet

Sánchez és similar al de Devermut, donat que és cantant i ha escrit un llibre, però al seu perfil promociona marques relacionades amb la moda i la bellesa i podria pertànyer, per tant, a la categoria d'*instagramer* d'ambaixador. D'aquestes, totes tenen perfils a altres xarxes socials, tres de les cinc ho especifiquen als seus perfils d'Instagram.

Aquestes *instagramers* tenen en comú el contingut dels textos que publiquen en les seves imatges, és expressat de forma diversa però el contingut és similar, missatges empoderadors respecte al trencament dels rols de gènere i la visibilització de l'opressió que pateix la dona en la societat i el col·lectiu LGTBI. Bebi Fernández, és el pseudònim d'una escriptora i criminòloga experta en violència de gènere, tal com especifica al seu perfil, i el contingut que publica al seu perfil són imatges de textos seus, imatges fomentant la diversitat i alliberament sexual, sobretot, centrats en el feminisme, així com publicacions on promociona els seus llibres i agendes.

Lola Vendetta (Raquel Riba), és escriptora, el nom de Lola Vendetta el defineix com el seu *alter ego* i és la protagonista dels llibres que publica. Aquesta *instagramer* comparteix il·lustracions de Lola Vendetta referents al feminisme similars als de Bebi Fernández, així com imatges seves i publicacions promocionant els seus llibres i informant sobre les firmes d'aquests.

Les *instagramers* Devermut en les seves publicacions promocionen algunes marques, comparteixen imatges de la seva vida quotidiana i reivindiquen missatges de feminisme i, sobretot, respecte al col·lectiu LGTBI, donat que són parella i així ho visibilitzen.

Roy Galán publica imatges en les quals comparteix textos seus reivindicant o defensant temes relacionats amb aquestes, el contingut gira al voltant de la defensa feminista, visibilització al col·lectiu LGTBI i denúncia d'actes masclistes i homòfobs.

Per últim, Jedet Sánchez, s'autodefineix com una dona trans, tot i que es sent més còmode amb el terme gènere fluid (Gómez, 2018). En les seves publicacions trenca amb l'expressió de gènere, donat que apareix amb estètica més femenina i reivindica el fet de vestir-se i maquillar-se si a un home li ve de gust, d'alliberar-se de prejudicis i ser un mateix, també promociona marques relacionades amb la moda i la bellesa en algunes de les seves publicacions així com el seu treball, com la música o el seu llibre.

Tot seguit, fent un anàlisi dels *pilars d'influència* d'Armano (2011) i la construcció d'*influencer* de Mattei (2014), es veu que concorda la seva influència amb les aportacions d'ambdós autors. D'una banda, s'observa que dels pilars d'Armano (2011), aquestes *instagramers* els compleixen tenint en compte l'èxit que tenen en els seus perfils, la influència que arriben a tenir és molta i el contingut que pengen en aquest arriba a milers de persones, atenent el nombre de seguidors que tenen. Encara que la diferència de seguidors entre les *instagramers* de la primera i la segona columna, aquestes de la segona tenen un nombre de seguidors considerable, tenint present que

el contingut de les imatges que pengen és de caràcter més reivindicatiu atenent a problemàtiques actuals de la societat relacionades, sobretot, amb la defensa dels drets del col·lectiu LGTBI i dels drets de la dona.

4.7.3. Adolescents i Instagram

Instagram és una xarxa social d'entreteniment on la imatge (fotografies i vídeos) és la base donat el seu format, Calvo i San Fabián (2018) destaquen com a objectiu dels usuaris que l'utilitzen és "l'alteritat i el desig d'agradar als altres en funció de valors i supòsits establerts al voltant de la idea de l'atractiu físic i social assumits i perpetuats pels referents culturals i mediàtics" (p.177). Aquesta xarxa social és, en definitiva, un nou espai on els usuaris publiquen imatges que, intrínsecament mostren característiques personals d'aquests, les personalitats, les ideologies i formes de pensar dels mateixos (Calvo i San Fabián, 2018).

En relació a la influència d'Instagram en els adolescents se centra en el fet que ells estan en una etapa vital on es desenvolupa el *jo*, l'autoimatge en relació al seu cos i la construcció de la identitat sexual i del gènere. En aquest moment de construcció s'ha de tenir present el fet que "la imatge és subjectiva, i aquesta subjectivitat" queda reflectida en la visió del propi cos i els estereotips de gènere que es continuen perpetuant a Instagram. Aquests influeixen també en l'autoconcepte i en l'autoestima durant aquesta construcció de la pròpia identitat dels adolescents (Calvo i San Fabián, 2018, p. 169).

Convé ressaltar que Instagram és una xarxa d'entreteniment on les imatges publicades són el seu eix central. D'acord amb Martínez i González (2018), Instagram té un impacte sobre els adolescents que ve donat pel contingut de les imatges que publiquen les instagramers més influents d'Espanya, les quals exposen vides i cossos ideals marcats pels estàndards de la societat i poden derivar sentiments de fracàs en el cas de no entrar dins aquests cossos normatius i idealitzats, tal com s'ha vist anteriorment amb paraules de Butler. En resum, Martínez i González (2018), clarifiquen que:

La gran influència que tenen les imatges en la societat, i més concretament en els joves, la personalitat i els trets dels quals s'està formant, i la seva capacitat de perpetuar una identitat de gènere estereotipada exigeix una educació de la mirada que faculta al ciutadà recursos per tractar críticament els missatges audiovisuals. Com s'ha demostrat amb l'estudi d'imatges disseminades per les principals influencers de la moda a Espanya, hi ha un afany de mostrar vides idíl·liques i cossos que són una font de frustració per a la majoria.

Tanmateix, en aquesta xarxa no hi ha només aquest tipus d'*instagramers*, sí que són les que més seguidors tenen i, per tant, el seu contingut i missatge arriba a més usuaris però, cal destacar que hi ha molts més usuaris a Instagram on el contingut pot variar, com les *instagramers*, les publicacions de les quals són de continguts relacionats amb el gènere, hi ha també associacions i fundacions de caràcter social que tenen perfils a Instagram i difonen el seu missatge, com l'associació ACATHI de Barcelona i l'Organització Sense Ànim de lucre UNICEF que és internacional però té seu a Espanya⁶.

---

⁶ Veure Annex 3.

5.PAPER DE L'EDUCADOR SOCIAL

L'objectiu principal d'aquest apartat és la justificació del paper de l'educador amb adolescents en l'àmbit del gènere i les xarxes socials. L'Educació Social segons l'Associació Estatal d'Educació Social (ASEDES, 2007) és:

Dret de la ciutadania que es concreta en el reconeixement d'una professió de caràcter pedagògic, generadora de contextos educatius i accions mediadores i formatives, que són àmbit de competència professional de l'educador social i possibilita:

- La incorporació del subjecte de l'educació a la diversitat de les xarxes socials, entesa com el desenvolupament de la sociabilitat i la circulació social.
- La promoció cultural i social, entesa com a obertura a noves possibilitats de l'adquisició de béns culturals, que amplii'n les perspectives educatives, laborals, d'oci i de participació social (p. 11).

Moyano (2012) afegeix que en l'educació social:

S'ha confiat en la possibilitat d'estendre els processos educatius (...) projectant iniciatives en noves maneres d'educar la societat (...), el que representa una opció que procura ser plenament congruent amb el protagonisme de qualsevol pràctica pedagògica que assumeixi combatre l'opressió i confiar en l'esperança d'una societat en transformació, sense que amb això s'ignorin les dificultats, impediments i limitacions que comporta tota tasca educativa en relació amb processos de complex abast estructural (...). L'educació social té l'obligació de convertir-se en un factor decisiu per a l'assoliment de la igualtat d'oportunitats i, en conseqüència, en un determinant a tenir en compte en qualsevol procés de transformació i de canvi social (pp. 11-12).

S'ha de tenir en compte que l'Educació Social es fonamenta en la triple perspectiva de la professió. La triple perspectiva, d'acord amb Moyano i Ortega *et al*, citats per Caride, Gradaílla i Caballo (2015, p.9) en primer lloc, l'Educació Social com a pràctica educativa i social, es dona l'estudi, l'anàlisi i propostes de models d'Educació Social, així com examina les seves pràctiques i les representa en les bases teòriques dels àmbits en què s'exerceix i amb els que entra en contacte la professió i els seus professionals. En segon lloc, l'Educació Social com a disciplina acadèmica consisteix en "la integració curricular en plans d'estudi amb una trajectòria intel·lectual, institucional i social consolidada a través de diferents processos formatius, amb continguts teoricopràctics que habiliten

diversos itineraris acadèmics”. En tercer lloc, l’Educació Social com a professió es consolida la formació rebuda gràcies als codis ètics i els documents professionalitzadors que aporten una “visió complexa i holística dels problemes socioeducatius i les seves solucions” al·ludint als drets i deures establerts en el moment d’exercir la tasca professional tractant amb les necessitats i problemàtiques de les persones i/o col·lectius amb els quals desenvolupen la tasca.

Respecte a l’educadora i l’educador social Bas-Peña, Pérez de Gúzman i Vargas citats per Bas i Pérez (2016) els defineixen com:

Són uns professionals que realitzen una acció socioeducativa (prevenció i intervenció) amb persones i/o grups, des d’una línia normalitzada o especialitzada, a fi de generar canvis per a la millora i transformació social. Promouen l’educació al llarg de tota la vida a través de la participació i el desenvolupament de l’esperit crític (p. 96).

Pel que fa als documents als quals es poden acollir les educadores i els educadors socials, la guia per a realitzar la tasca professional són els documents professionalitzadors, els quals presenten la definició de la professió, el codi deontològic i el catàleg de funcions i competències de l’educadora i l’educador social. Així doncs, amb aquests documents la/el professional pot guiar la seva tasca educativa tenint clar què és i com ha de ser la seva acció socioeducativa independentment del col·lectiu amb el qual treballi.

Així doncs, el codi deontològic consisteix en un recull “de principis i normes que orienten l’acció i conducta professional” (ASEDES, 2007, p.19) en relació amb els subjectes de l’acció socioeducativa, amb la professió, amb l’equip de treball, amb la institució on desenvolupa la seva feina i en relació amb la societat.

Caride, citat per Moyano (2012), concreta, la relació entre funcions de l’educadora i l’educador social amb les competències d’aquests associats amb els àmbits de les tasques que desenvolupa l’educador social de la següent manera:

Exercir l’educació social remet a diferents camps de responsabilitat, concretats en unes funcions específiques i que signifiquen la realització d’una sèrie d’accions i tasques. Per al compliment d’aquestes accions i tasques que es desprenen de les funcions professionals, els educadors socials han de comptar amb una sèrie de capacitats, sabers i dominis teòrics, ètics i tècnics que s’engloben en les competències (p.71).

En primer lloc, les funcions que es recullen als documents professionalitzadors s'entenen com:

Camps comprensius que inclouen funcions i tasques de caràcter excessivament particular – relatives al desenvolupament de la pràctica diària pròpia de marcs i equipaments específics – donant-los d'un caràcter més general, però clarament identificable pels professionals i que assenyalen el més important de l'acció socioeducativa (ASEDES, 2007, p.19).

Dins de les funcions professionals de les educadores i educadors socials, ASEDES (2007) especifica que aquestes es desenvolupen en el lloc de treball d'aquests i, aquestes estan vinculades a les formacions universitàries d'Educació Social així com a l'experiència professional que adquireix l'educadora i educador social realitzant la seva tasca professional en base la formació rebuda. Aquesta vinculació entre ocupació, estudis universitaris i altres formacions fa relació a la triple perspectiva de l'Educació Social. ASEDES (2007) indica que aquestes funcions professionals són acollidores i delimitadores, així com que fan referència a funcions de responsabilitat dels mateixos professionals de manera individual i funcions de responsabilitats compartides amb altres professionals.

Acollidores en el sentit que les funcions estan orientades a incloure en l'espai d'interacció a persones i/o col·lectius amb ple reconeixement com a subjectes de l'educació, per promoure processos de canvi que possibilitin el seu desenvolupament cultural i/o educatiu.

Delimitadores en tant que les funcions estan orientades a establir acords, compromisos i límits amb col·lectius i/o persones que emmarquin l'acció educativa en una finalitat socialitzadora. (p.36)

En segon lloc, les competències de les educadores i els educadors socials "indiquen els sabers i les actituds que permeten desenvolupar les tasques corresponents a les funcions professionals que s'hi descriuen" (ASEDES, 2007, p.19).

Referent als aspectes presentats en el marc teòric, a continuació es desenvolupen de les funcions i competències recollides als documents professionalitzadors d'ASEDES les que són més rellevants i característiques per a fomentar en les educadores i educadors socials en el desenvolupament de les intervencions i accions socioeducatives amb el col·lectiu d'adolescents. Les funcions i competències més adients per a treballar amb l'adolescència en aquest context d'influència de les xarxes socials així com l'efecte

d'aquestes en relació al gènere recollides dels documents professionalitzadors d'ASEDES (2007) són:

- 1) La transmissió, el desenvolupament i la promoció de la cultura, aquesta funció posa èmfasi a “les accions i actuacions amb l'àmbit de la cultura en general amb la finalitat d'aprenentatges socials i la formació permanent de les persones, així com la seva recreació i promoció en i des dels col·lectius” (p.37).

Les competències vinculades en aquesta funció se centren en el coneixement del context social i cultural, en el domini de “les metodologies educatives i de formació, així com les d'assessorament i orientació” (p.37) i en l'aptitud de saber com transmetre el coneixement.

- 2) La generació de xarxes socials, contextos, processos i recursos educatius i socials, funció que al·ludeix a “les accions i activitats intencionades que afavoreixen l'aparició i la consolidació d'espais i temps educatius, així com els processos individuals i grupals relacionats amb les possibilitats d'una millora personal o socials en els diferents contextos socials” (p.38).

Les competències relacionades amb aquesta segona funció s'agrupen en la identificació de contextos i espais que generen el desenvolupament i la promoció de la cultura i la sociabilitat, “la capacitat per a la creació i promoció de xarxes que vinculin persones, col·lectius i institucions, així com l'aptitud de crear eines i instruments per enriquir i millorar els processos educatius” (p. 38).

- 3) El coneixement, l'anàlisi i la investigació dels contextos socials i educatius, referint-se a “la investigació i coneixement de les dinàmiques institucionals i els contextos socials relacionats amb el desenvolupament d'un subjecte de dret” (p.39).

Les competències específiques d'aquesta funció es caracteritzen per la “detecció de necessitats en contextos específics, la capacitat d'anàlisi davant aquesta detecció i en relació a l'avaluació del medi social i educatiu” (p.39).

Moyano (2012), especifica que sense coneixement no es pot ensenyar, per tant, és un element a destacar que les educadores i els educadors socials adquireixin el coneixement necessari per adequar-se a les necessitats detectades en context social de canvi constant i complex. El context actual està marcat per una societat d'informació i coneixement on les xarxes socials predominen en la comunicació i establiment de vincles en l'adolescència, així com en la influència que reben en el procés de formació de la identitat del jo (identitat corporal, sexual i de gènere) i, en conseqüència, de la construcció de l'autoconcepte. Per poder realitzar intervencions socioeducatives en aquest àmbit, abans, han d'analitzar el context, identificar tant les problemàtiques com

les potencialitats de les xarxes per a poder seleccionar de manera crítico-reflexiva la informació.

Per tant, les competències específiques de les funcions desenvolupades anteriorment, presenten especialment les competències bàsiques d'ASEDES (2007) d'anàlisi i síntesi, les crítico-reflexives i les de selecció i gestió del coneixement i la informació.

La primera competència s'entén com "la capacitat per comprendre les situacions socials i educatives, diferenciant els fets que les componen, per establir una visió dels diferents elements que entren en joc, sense oblidar la capacitat d'anàlisi i síntesi de les pròpies pràctiques" (p.42).

La segona, és "la capacitat per a l'estudi i la comprensió dels contextos socials, polítics, econòmics, educatius, així com els significats, interpretacions i accions que s'hi produeixen" (p.42).

La tercera competència menciona "la capacitat per seleccionar, en el continu flux d'informacions que produeixen les nostres societats" (p.43).

Aquestes competències, per tant, són necessàries en l'àmbit tractat en el marc teòric per la importància, d'una banda, de conèixer la realitat històrica, social i cultural del gènere, per poder comprendre així la repercussió que té aquest fet en la societat en general, especialment en l'adolescència.

I, d'altra banda, aquesta visió del gènere de la societat es perpetua en les xarxes socials, remarcant Instagram que és la segona més utilitzada a Espanya, en la que els adolescents hi participen de manera activa, donada la gran adaptació a les xarxes socials i les TIC en general.

Per tant, la influència davant aquest fenomen és rellevant pel que fa a l'Educació Social, ja que les educadores i els educadors socials han de poder donar resposta a aquesta realitat, mitjançant la seva acció socioeducativa, d'acord amb aquestes dues competències.

Com a exemple pràctic de l'abordatge socioeducatiu en l'àmbit del gènere Bas i Pérez (2016) cita la guia metodològica del Col·legi Professional d'Educadores i Educadors d'Andalusia i la Junta d'Andalusia on mencionen que:

Les i els professionals de l'educació social com a generadores i generadors de processos d'anàlisi i de transformació social tenim coneixement, des d'una perspectiva de gènere, dels estereotips sexuals assignats de forma dicotòmica a homes i dones. La singularitat i particularitat de la nostra professió ens

possibilita la formació i el reciclatge personal necessaris per poder participar en la transformació del sistema androcèntric generador de desigualtat, i participar en la construcció d'altres sistemes basats en l'equitat, la pluralitat i la diversitat d'identitats i rols i exempts de desigualtat entre les persones (pp. 100-101).

5.1. Actuacions pràctiques a la ciutat de Barcelona

En l'actualitat l'Ajuntament de Barcelona té en marxa dos plans i una estratègia en relació amb el gènere.

En primer lloc, es troba el Pla per la Justícia de Gènere (2016 - 2020), consisteix en un "instrument d'actuació de l'Ajuntament de Barcelona per a l'eliminació de les desigualtats de gènere i la promoció de l'equitat entre dones i homes, i entre les mateixes dones" (Ajuntament de Barcelona, 2016, p. 13). Aquest pla està orientat a fixar unes estratègies i eines, amb quatre eixos estratègics, que abordin transversalment a la construcció d'una ciutat equitativa i d'igualtat en els àmbits cultural, econòmic, social i polític. Al pla remarquen el significat de justícia, entesa com "el conjunt de valors essencials com el respecte, el reconeixement, l'equitat o la llibertat, fruit de la convicció que qualsevol política feminista impulsada des de les institucions és deutora de la lluita, les fites i les eines del moviment feminista" (Ajuntament de Barcelona, 2016, p. 13).

L'objectiu del pla és aconseguir una ciutat equitativa i justa aplicant la perspectiva de gènere i interseccionalitat abordant diferents dimensions (social, econòmica, cultural i política), tenint en compte la complexitat que suposa aplicar les mesures preparades. Per aconseguir acabar amb les desigualtats de gènere el pla proposa l'impuls de "polítiques i estructures econòmiques que garanteixin a totes les persones els recursos necessaris per interactuar amb la resta com iguals" (Ajuntament de Barcelona, 2016, p. 15).

En segon lloc, l'estratègia contra la feminització de la pobresa i de la precarietat a Barcelona (2016 - 2024) pretén "reduir la pobresa femenina, a mitjà i llarg termini, a la ciutat de Barcelona. Aquesta proposta presenta una actuació municipal que posa l'accent tant en les arrels del procés de feminització de la pobresa i la precarietat com en els instruments i mesures per combatre'n els aspectes més estructurals" (Ajuntament de Barcelona, 2016, p. 5). En aquest document es comprometen, mitjançant tres eixos estratègics, a l'aplicació de "polítiques de lluita contra la pobresa i la precarietat que ofereixin respostes diferenciades, l'Ajuntament de Barcelona aposta per un programa d'acció específic des de la perspectiva de gènere i en clau estructural" (Ajuntament de

Barcelona, 2016, p. 5). Els principis d'aquest pla estratègic es basen en la interseccionalitat i l'empoderament i participació sociopolítica de les dones.

Per últim, en tercer lloc, el Pla estratègic contra el sexisme a la ciutat (2017 - 2022), consisteix en una eina de prevenció del sexisme. Segons aquest pla entenem el sexisme com:

Aquell sistema que defineix les persones segons el seu sexe, les jerarquies i manté unes normes i rols diferents entre homes i dones, i els considera les dues úniques possibilitats identitàries, fet que exclou les persones que no encaixen dins d'aquestes categories. Les conductes sexistes són difícils de detectar, ja que estan molt arrelades en la societat i passen de manera quotidiana. (Ajuntament de Barcelona, 2017, p. 5.)

Davant aquesta situació l'Ajuntament de Barcelona promou mitjançant "projectes, plataformes, programes variats, convenis i línies de subvencions" a entitats que brinden "formacions, tallers i sensibilització en l'àmbit educatiu i comunitari del lleure, així com accions desenvolupades des de departament com serveis socials o els cossos policials" (Ajuntament de Barcelona, 2017, p. 5.). Aquest pla pretén, a través de tres eixos estratègics, realitzar accions encaminades a sensibilitzar la ciutadania, reduir els factors de risc per evitar o combatre la normalització i neutralitzar les justificacions relacionades amb aquest àmbit (Ajuntament de Barcelona, 2017, p.6).

En definitiva, aquestes accions de l'Ajuntament de Barcelona aborden les problemàtiques que es donen a la ciutat generades per les desigualtats de gènere, però a banda de la coeducació que es menciona al Pla per la Justícia de Gènere (2016 - 2020) en l'eix estratègic "Ciutat de Drets" (p. 61), on les accions d'aquest apartat influiran en els adolescents, no es menciona cap mena de treball amb les TIC i les xarxes socials en l'adolescència.

6. ANÀLISI I DISCUSSIÓ

En l'objectiu general (OG) 1 es pretén aprofundir en el gènere com a concepte en les societats occidentals. Els primers objectius específics (OE) 1.1 (aprofundir en la visió històrica del gènere en les societats occidentals) i el 1.2 (identificar les desigualtats socials com a conseqüència del gènere) donen resposta al fet que la concepció i visió del gènere en les societats ha estat objecte d'estudi per establir la relació entre sexe i gènere i per conèixer les desigualtats socials i culturals de gènere. Així doncs, des d'autors com Poulain de la Barre a Judit Butler, s'estableix que el gènere és fruit de la construcció social i, d'aquesta es deriven les diferències de gènere, on la dona queda oprimida a causa de l'hegemonia d'un sistema patriarcal i androcèntric. Aquestes desigualtats, segons Butler (2007), perduren per la concepció conscient i inconscient del gènere com una norma que està naturalitzada en la societat, on el gènere binari, l'heterosexualitat normativa i la socialització diferencial de dones i homes fonamenten aquesta perpetuació de les desigualtats de gènere. Respecte a la construcció del gènere s'ha de tenir en compte que les bases que la fonamenten en la societat són la identitat de gènere, on els gèneres predominants són home-dona, les expressions, estereotips i rols del gènere, que estableixen respecte a l'ideal d'home i de dona i, l'heterosexualitat normativa, excloent així les diverses orientacions sexuals que poden tenir les persones, així com el càstig i sancions dels qui no compleixen aquests requisits.

De l'OE 1.3, conèixer les diferents identitats de gènere de les persones en l'actualitat en les societats occidentals, destaca la definició per part de la Regidoria de Feminismes i LGTBI de la identitat de gènere que és el sentiment de pertinença respecte al propi gènere, aquest pot concordar o no amb el gènere biològic. D'una banda, Butler (2007), determina que aquesta identitat la conformen un conjunt de pràctiques imitatives (rols de gènere) que desenvolupen les persones de la societat definint, així les creacions del *jo* dependent del gènere. Altrament, per a la construcció social del gènere i de les identitats de gènere de les persones depenen diferents variables esmentades per Herrera (2011) que influeixen en aquesta, com per exemple l'educació rebuda, la religió, l'ètnia o la conformitat de les persones respecte als estereotips de gènere que defineixen el gènere atribuït al gènere. D'altra banda, de la identitat de gènere sorgeixen varies que trenquen amb el gènere binari tradicional, com la transsexualitat, transgènere, gènere fluid, la intersexualitat i la identitat *queer*, entre d'altres. Aquesta última té especial rellevància pel seu caràcter reivindicatiu i desestabilitzador de la norma social establerta de manera fixa en la societat on el gènere binari i l'heterosexualitat són normatives.

En relació a l'OE 1.4, conèixer les diferents expressions, estereotips i rols de gènere de les persones en l'actualitat en les societats occidentals, s'observa que aquests, consisteixen en la manera en què les persones expressen exteriorment allò que defineix la societat que s'espera de cada gènere (manera de vestir, aparença, comportaments, actituds i característiques), així com les expectatives i oportunitats segons el gènere. Aquestes depenen del context sociocultural i se'n deriven, també, les maneres en què les persones es relacionen i la distribució de poder d'aquestes. Els rols de gènere defineixen les relacions entre les persones i la distribució de poder en aquestes, legitimant el poder de l'home sobre la dona, donat que el context sociocultural actual és d'un sistema patriarcal i androcèntric. Davant aquesta situació de desigualtat de gènere i de la socialització diferencial sorgeix una nova perspectiva per a poder comprendre el context que generen aquestes desigualtats, així com la manera de donar resposta a aquest, la *interseccionalitat*, perspectiva que es veu clarament en els plans i estratègies que estan duent a terme l'Ajuntament de Barcelona.

De l'OE 1.5, analitzar la relació entre sexe i gènere en les societats occidentals es veu l'hegemonia predominant del sexe binari en les definicions oficials de la DRAE i de l'OMS tot i que Coll-Planas (2010) ofereix una visió més ampla respecte a aquesta relació. La primera visió és la que el gènere és producte del sexe i, en aquest cas les característiques sexuals de les persones determinarien la identitat de gènere d'aquestes. La segona és que el gènere i el sexe són elements autònoms, en la qual el sexe s'entén com quelcom fixe i estable determinat per la biologia i el gènere, en canvi, com quelcom mutable i variable determinat pel context social i cultural. La tercera ofereix la visió del sexe com a producte del gènere, el qual determina les diferències entre dones i homes, repartint així les funcions i papers des d'aquesta perspectiva.

En l'OE 1.6, delimitar les orientacions sexuals que es donen en l'actualitat, s'ha pogut observar una relació entre aquestes amb la construcció de gènere. En l'actualitat, s'ha produït una major visibilització de les reivindicacions per part de col·lectius de noves identitats de gènere que trenquen amb el gènere binari. En aquest context, succeeix el mateix en el cas de la sexualitat, on apareixen noves orientacions que trenquen amb l'heterosexualitat normativa. Davant aquesta situació de desigualtat, de norma i de sanció a les persones o col·lectius que se'n surten sorgeixen col·lectius que reivindiquen el dret a viure lliurement sense estar sotmès a una norma que no acull a la diversitat que es dona en la societat. Per exemple, el col·lectiu LGTBI reivindica els drets de viure lliurement la sexualitat, sense haver de patir les sancions per part de la societat o el moviment feminista reivindica els drets de la dona, així com el trencament de les expressions, els estereotips i rols de gènere.

En l'OG 2 es pretén investigar les influències d'Instagram i/o de les Instagramers en la construcció de gènere de les i els adolescents a Espanya. En OE 2.1, de contextualitzar l'etapa de l'adolescència a Espanya s'observa a partir de González (2012), que els adolescents estan en una etapa de canvi físic i cognitiu, personal (construcció del jo, desenvolupament de l'autoconcepte, de la moralitat) i relacional. L'adolescència és, doncs, una etapa de construcció i definició de la personalitat, de la manera en què es percep a un mateix i, en definitiva, de la posada en marxa de nous rols i papers deixant enrere l'etapa infantil.

Respecte a l'OE 2.2, examinar l'impacte de les Xarxes Socials en relació al gènere als adolescents d'Espanya s'observa, en primer lloc, la gran adaptació dels adolescents a la societat de la informació i coneixement, en la qual les relacions socials han adquirit una nova forma i s'ha expandit a espais com les xarxes socials per a la societat en general, les quals els adolescents utilitzen assíduament per a socialitzar. Berríos i Buxarrais (2005) destaquen les diferents maneres de fer ús de les xarxes segons el gènere, detectant així una nova desigualtat de gènere originada per la socialització diferencial que es dona en la societat. En segon lloc, un fet a destacar és que les xarxes socials tenen impactes negatius vers els adolescents, donada l'exposició d'aquests a continguts d'odi, violents o perjudicials per a la salut o l'anonimat d'internet, poden donar com a resultat el desenvolupament de conductes agressives entre els mateixos adolescents, conductes com el Grooming, el Ciberbullying, el Sexting i la Ciberaddicció, així com problemes psicosocials derivats del mal ús de les xarxes. En tercer lloc, s'adverteix que les normes establertes en la societat que perpetuen i legitimen la construcció social i cultural del gènere, un element que les sustenta és la difusió dels mitjans de comunicació i les xarxes socials fixant els estàndards que defineixen al voltant del gènere la societat. És a dir, a través dels anuncis, la publicitat i les publicacions per part dels usuaris a les xarxes socials es plasmen els prototips, per exemple del cos ideal d'un home i d'una dona, la visió de l'envelliment totalment diferencial de la dona vers l'home, o les actituds i personalitats segons el gènere. Aquesta difusió afecta i impacta directament als adolescents que, es troben en una etapa de canvi i transformació personal. En aquesta etapa, els adolescents busquen referents que personalitzin els valors, maneres de ser i fer amb els que ells es veuen reflectits i les xarxes socials juguen un paper molt important.

En els OE 2.3 (analitzar des de l'expressió de gènere i la sexualitat les cinc instagramers més influents d'Espanya) i el 2.4 (analitzar des de l'expressió de gènere i la sexualitat cinc instagramers espanyoles el contingut de les quals és relacionat amb el gènere) es busca un anàlisi dels fonaments que sustenten el gènere en la societat. D'entrada, s'ha

fet una comparació entre les cinc *instagramers* més influents d'Espanya, relacionades amb el món de la moda i la bellesa, escollides en base a Padilla i Oliver (2018) i cinc *instagramers* que comparteixen publicacions relacionades amb aspectes del gènere extrets del marc teòric, en base l'elecció personal. En primer lloc, de les *instagramers* més influents d'Espanya s'observa una perpetuació dels estereotips de gènere en els perfils d'aquestes, ja que, d'acord amb Martínez i González (2018) entren dins els estàndards establerts per la societat en relació a l'ideari de dona. Un fet a remarcar, és que d'aquestes cinc *instagramer* només una trenca amb l'heterosexualitat normativa, formant part del col·lectiu LGTBI, compartint-ho al seu perfil. En segon lloc, les *influencers* que comparteixen publicacions relacionades amb el gènere, s'observa el coneixement respecte el gènere i les reivindicacions feministes i de defensa al col·lectiu LGTBI són comunes en elles. El fet és, que d'aquestes cinc, tres formen part del col·lectiu LGTBI i, les cinc transmeten missatges empoderadors respecte el trencament dels rols de gènere i la visibilització de l'opressió que pateix la dona en la societat i el col·lectiu LGTBI.

En l'OE 2.5, conèixer la influència d'Instagram en les i els adolescents a Espanya s'observa la repercussió que té aquesta xarxa social en l'adolescència en diferents aspectes de les seves vides. Instagram té un impacte en els adolescents en tant que les publicacions de les imatges que publiquen les *instagramers* més influents d'Espanya, on exposen vides i cossos ideals marcats pels estàndards de la societat poden derivar sentiments de fracàs en el cas de no entrar dins aquests cossos normatius i idealitzats, tenint en compte que estan en un procés de construcció de la identitat del *jo* i l'autoconcepte.

L'OG 3 consisteix en aprofundir en el paper de l'Educació Social en relació amb el gènere i l'adolescència, en els objectius específics d'aquest la idea que està de manera transversal és la de la guia metodològica del Col·legi Professional d'Educaores i Educadors d'Andalusia i la Junta d'Andalusia de la figura del professional de l'Educació Social com a promotors de transformació social, des de l'anàlisi del context social amb una perspectiva de gènere per a poder abordar així les desigualtats de gènere que es donen a la societat. D'aquesta manera, es constata que la realitat actual ve marcada per una societat patriarcal i androcèntrica, legitimada per les bases que fonamenten el gènere.

Del primer OE 3.1, analitzar els documents professionalitzadors que regeixen l'Educació Social aquests documents d'ASEDES serveixen de guia per al desenvolupament de la tasca professional, indiferentment del col·lectiu amb el qual treballin i, exposen la

definició de la professió, codi deontològic i el catàleg de funcions i competències de les educadores i els educadors socials. Al codi deontològic es recullen els principis i normes que serveixen de guia per a l'acció i la conducta del professional, Moyano (2012) concreta la relació entre les funcions i les competències recollides als documents professionalitzadors d'ASEDES, en tant que les primeres consisteixen en les activitats i tasques que desenvolupen els professionals de l'educació social i les competències són "les capacitats, sabers i dominis teòrics, ètics i tècnics" per al desenvolupament d'aquesta tasca.

Respecte a l'OE 3.2, examinar les funcions i competències de les educadores i educadors socials més indicades per a la tasca professional amb adolescents, partint de la referència de Moyano (2012) en tant que, sense coneixement no es pot ensenyar, les bases per al desenvolupament de la tasca professional amb adolescents les educadores i els educadors han d'adquirir el coneixement d'un context social de canvi i complex per a poder adaptar-se a les necessitats detectades i desenvolupar així, una tasca socioeducativa que doni resposta a aquestes necessitats.

L'OE 3.3, analitzar la importància de la incorporació de l'ús de les Xarxes Socials com a metodologia de la intervenció amb adolescents, seguint amb la línia l'anterior per a donar resposta a un context, on els adolescents s'han adaptat a una societat on les xarxes socials predominen en la vida de les persones de la societat i, aquests, queden exposats als riscos que les xarxes generen. Davant aquesta situació, és necessari un anàlisi del context, identificant de manera crítico-reflexiva la informació de la influència de les xarxes en la construcció del *jo* i en la de l'autoconcepte, així com en la manera d'establir nous vincles en els adolescents, per poder així realitzar intervencions que vagin d'acord amb l'anàlisi realitzat del context d'aquest col·lectiu. Per tant, les competències que predominen per abordar aquesta nova realitat són les d'anàlisi i síntesi, les crítico-reflexives i les de selecció i gestió del coneixement i la informació.

7.CONCLUSIONS

La finalitat d'aquest treball d'aprofundiment teòric és saber quin efecte té la influència d'Instagram respecte a la construcció de gènere en els adolescents. Per donar resposta a la pregunta inicial i als objectius plantejats, s'ha fet una recerca bibliogràfica per a conèixer amb més profunditat els pilars d'aquest treball i poder així, establir una relació entre ells per a definir el paper dels professionals de l'Educació Social en aquest àmbit d'acció socioeducativa.

En primer terme, els resultats obtinguts de l'OG 1 fan referència al fet que el gènere és una construcció social i, aquest està subjecte a la norma establerta per la societat i, així queda perpetuat en la concepció interna de les persones. Les bases que fonamenten el gènere són, en primer lloc la identitat de gènere i, aquesta es legitima en el gènere binari home-dona, excloent d'aquesta manera les altres identitats que poden tenir les persones de la societat. En segon lloc, les expressions, els estereotips i els rols de gènere es perpetuen gràcies a la socialització diferencial que es dona en la societat. En darrer lloc, l'orientació sexual de les persones basades en l'heterosexualitat normativa, excloent, en aquest cas, les orientacions sexuals que no compleixen aquest criteri normatiu.

En segon terme, dels resultats extrets de l'OG 2, d'una banda entendre l'etapa de l'adolescència com un moment de construcció i definició de la personalitat, marcada pels canvis físics, de desenvolupament cognitiu, personal (construcció del *jo*, desenvolupament de l'autoconcepte, de la moralitat) i evolució en l'àmbit relacional.

D'altra banda, es contempla la repercussió de les xarxes socials, veient un canvi important en la manera de relacionar-se entre les persones, així com la de crear i establir vincles entre elles. Davant aquesta evolució de les xarxes socials, s'ha constatat que els adolescents s'adapten amb molta facilitat, tot i que, s'ha comprovat també, que estan exposats a molts riscos derivats d'aquestes. En relació a les xarxes socials s'ha comprovat que els estàndards de gènere fixats socialment i culturalment, queden clarament reflectits en aquestes. A Instagram es veu aquest factor, ja que, el seu format està basat en la imatge, el més característic, doncs, és la reproducció dels ideals físics marcats per la societat, fet que pot provocar sentiments de fracàs si no s'arriba a encaixar en aquests ideals establerts per la societat.

Un fet a destacar d'Instagram és que hi ha *instagramers* que creen contingut de caire reivindicatiu buscant la visibilització de les desigualtats generades pel gènere i, amb les seves publicacions poden crear consciència sobre aquesta problemàtica. Els adolescents utilitzen assíduament aquesta xarxa social i, una característica d'aquesta

etapa vital és la recerca de referents que personalitzin els valors, les maneres de ser i fer amb els que ells es veuen reflectits. Per tant, a Instagram hi ha una confluència de missatges, els que perpetuen les bases que fonamenten el gènere i el que reivindiquen les desigualtats que aquestes generen i els adolescents al accedir a aquesta xarxa social es topen amb aquestes dues realitats socials i culturals que conviuen en la societat actual.

En darrer terme, els resultats obtinguts de l'OG 3, estableixen que un del paper dels professionals de l'Educació Social davant aquest context social ha de ser el d'impulsar la transformació social a través de la perspectiva de gènere i la visió interseccional per a poder abordar així les desigualtats generades per les normes establertes en la societat en base el gènere. L'educadora i l'educador social també han d'analitzar des d'una mirada crítico-reflexiva el context social abans de desenvolupar l'acció socioeducativa, per així abordar les necessitats detectades.

En el desenvolupament OG 2 he trobat com a limitacions, d'una banda en el canvi de la idea inicial de realitzar una entrevista a les *instagramers* que publiquen contingut en relació al gènere però no he obtingut resposta a les preguntes que els hi vaig enviar, fet que ha provocat que adapti el procés d'aprofundiment a realitzar únicament una comparació entre les més influents d'Espanya amb aquestes. A partir d'aquesta limitació, seria favorable conèixer el percentatge de seguidors adolescents que tenen tant les *instagramers* més influents d'Espanya com les que publiquen contingut en relació al gènere per a poder analitzar el tipus de contingut que els interessa, saber el perquè les segueixen i què pensen del missatge que aquestes transmeten.

Tal com s'ha vist la figura de l'educadora i l'educador social com a referent del col·lectiu dels adolescents es proposen les següents a línies de futur:

- Analitzar i construir estudis, respecte al context on les repercussions de les xarxes socials, els riscos i la confluència de missatges en relació al gènere de dues realitats socials i culturals que conviuen en la societat, afecten el col·lectiu d'adolescents.
- Aplicar la perspectiva de gènere i la visió interseccional, per a poder treballar transversalment les problemàtiques presents en aquesta societat derivades de les desigualtats de gènere, considerant l'etapa vital per la qual aquests estan passant, marcada de canvis i desenvolupaments personals i la influència de les xarxes.

- Generar l'esperit crític i reflexiu en els adolescents en relació als diferents missatges que reben de les xarxes socials, així com dels mitjans de comunicació per prevenir l'influència negativa i els riscos de les xarxes socials.
- Analitzar la possibilitat de dur a terme intervencions socioeducatives a través de les xarxes socials per a fomentar l'esperit crític i reflexiu dels adolescents.

8. BIBLIOGRAFIA

- Associació Estatal d'Educació Social (ASEDES, 2007). Documents professionalitzadors. Barcelona: ASEDES.
- Butler, J. (2006). *Deshacer el género*. Barcelona: Editorial Paidós Studio 167.
- Butler, J. (2007). El género en disputa. Barcelona: Editorial Paidós Studio 167.
- Coll-Planas, G. (2010). La voluntad y el deseo. La construcción social del género y la sexualidad: el caso de lesbianas, gays y trans. Barcelona-Madrid: Editorial Egales.
- González, E. (Coord.) (2012). *Psicología del Cicle Vital*. Madrid: Editorial CCS.
- Fonseca, C. i Quintero, M. (2009). La Teoría Queer: la de-construcción de las sexualidades periféricas. *Sociológica*, 24 (69), 43-60.
- Herrera, C. (2011). Más allá de las etiquetas. San Isidro: Editorial Txalaparta.
- Moyano, S. (2012). Acción educativa y funciones de los educadores sociales. Barcelona: Editorial UOC.
- Thió de Pol, C. (2013). *Entre pares i fills*. Mallorca: Editorial Barcanova.

9.WEBGRAFIA

- Ajuntament de Barcelona (2016). Estratègia contra la feminització de la pobresa i de la precarietat a Barcelona (2016 - 2024). Recuperat a: https://ajuntament.barcelona.cat/dones/sites/default/files/documentacio/p_4.2_estrategia-contra-feminitzacio-pobresa-precarietat-barcelona-2016-2024.pdf
- Ajuntament de Barcelona. (2016). Pla per a la Justícia de gènere (2016 - 2020). Recuperat a: https://ajuntament.barcelona.cat/dones/sites/default/files/documentacio/p_4.2_pla_per_la_justicia_de_genere.pdf
- Ajuntament de Barcelona. (2017). Pla estratègic contra el sexisme a la ciutat 2017-2022. Recuperat a: https://ajuntament.barcelona.cat/dones/sites/default/files/documentacio/p_4.2_estrategia_contra_el_sexisme_cat.pdf
- Arab, E. i Díaz, A. (2015). Impacto de la redes sociales e internet en la adolescencia: aspectos positivos y negativos. *Revista Médica Clínica Les Condes, Núm. 26. pp. 7-13.* Recuperat a: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0716864015000048>
- Armano, D. (2011). Pillars of the new influence. Harvard Business Review. Recuperat a: <https://hbr.org/2011/01/the-six-pillars-of-the-new-inf>
- Bas, E. i Pérez, M^aV. (2016). La formació i la intervenció dels educadors/es socials en qüestions de gènere. *Revista d'intervenció Socioeducativa, núm. 63. pp. 95-112.* Recuperat a: <https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/312778/402865>
- Berríos, L. i Buxarrais, Mª R. (2005). Impacto de la información y la comunicación (TIC) y los adolescentes. Algunos datos. Monografías virtuales *Ciudadanía, democracia y valores en sociedades plurales, Núm. 5.* Recuperat a: <https://www.oei.es/historico/valores2/monografias/monografia05/reflexion05.htm>
- Breu, M. (2018) Diccionari LGBT (lèsbic, gai, bisexual, trans) [en línia]. 2a ed. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2018. (Diccionaris en Línia). Recuperat a: http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/256/

- Calvo, S. i San Fabián, J.L. (2018). Selfies, joves i sexualitat en Instagram: representacions del jo en format imatge. *Revistes de Mitjans i Educació*, núm. 52, pp. 167-181. Recuperat a: <https://recyt.fecyt.es/index.php/pixel/article/view/62530>
- Caride, J.A.; Gradaílle, R.; Caballo, M^a.B. (2015). "De la pedagogia social com a educació, a la educació social com a Pedagogia". *SciELO*. Recuperat a: <http://www.scielo.org.mx/pdf/peredu/v37n148/v37n148a16.pdf>
- Carrillo, I., Prat, P., Guitart, R. i Fatsini, E. (2010). Investigar per desvelar els models de gènere en l'adolescència. *Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO)*. Núm.: 39. pp. 125-138. Recuperat a: <https://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/245004>
- Casas, F. (2000). La adolescència: reptes per a la investigació i per a la societat europea de cara al segle XXI. *Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO)*. Vol. 31, núm.: 2. pp. 5-14. Recuperat a: <https://www.raco.cat/index.php/AnuarioPsicologia/article/view/61541/88396>
- Centre d'Informació i Recursos per a les Dones (CIRD), (s.d.). Masculinitat (s). Recurs pedagògic per a treballar la igualtat de gènere amb nois i homes. Recuperat a: <https://ajuntament.barcelona.cat/recursospedagogics/ca/masculinitats/credits>
- Diccionari de la Real Acadèmia Espanyola (DRAE). (2019). Gènere. Recuperat a: <https://dle.rae.es/?id=J49ADOi>
- DRAE. (2019). Sexo. Recuperat a: <https://dle.rae.es/?id=XIApmpe>
- Escola lliure el Sol i López, R. (2011). El sexe de l'Àngels. Recuperat a: <http://ajuntament.barcelona.cat/dretsocials/sites/default/files/arxius-documentos/elsexedelngelsencatal.736.pdf>
- Ferrer, V. i Bosch, E. (2013). Del amor romàntic a la violència de gènere. Per a una coeducació emocional en la agenda educativa. *Revista de Currículum i Formació de Professorat*, vol. 17, núm. 1, pp. 105-122. Recuperat a: <https://www.redalyc.org/pdf/567/56726350008.pdf>
- Funes, J. (2008). Nuevos y viejos adolescentes. Otros usos de drogas. Otras formas de intentar prevenir. *Observatorio de drogodependencias de Castilla-La Mancha*, Núm.4, pp. 7-17. Recuperat a: http://www.od.jccm.es/admin/modulos/publicaciones/pdf/74_7bf2tjrd.pdf

- GDJ (2019). Niño, niña, marco, emblema género. Gráficos vectoriales gratis en Pixabay. [Imatge]. Recuperat a: <https://pixabay.com/es/vectors/ni%C3%B1o-ni%C3%B1a-marco-emblema-g%C3%A9nero-2773385/>
- Gómez, A. (2018). King Jedet: “Soy una mujer trans, solo que huyo de lo que se espera de una”. *Revista Shangay*. Recuperat a: <https://shangay.com/2018/12/09/king-jedet-shangay-25-aniversario/>
- Instagram. (2018):
  - Condiciones de uso. Recuperat a: <https://help.instagram.com/581066165581870>
  - Perfil d’ACATHI: https://www.instagram.com/a_acathi/
  - Perfil d’Aida Domenech (Dulceida), recuperat a: <https://www.instagram.com/dulceida/>
  - Perfil d’Alexandra Pereira, recuperat a: <https://www.instagram.com/alexandrapereira/>
  - Perfil de Bebi Fernández, recuperat a: https://www.instagram.com/bebi__fernandez/
  - Perfil de Devermut, recuperat a: <https://www.instagram.com/devermut/>
  - Perfil de King Sánchez (Jedet Sánchez), recuperat a: <https://www.instagram.com/kingjedet/>
  - Perfil de Laura Escanes, recuperat a: <https://www.instagram.com/lauraescanes/>
  - Perfil de Lola Vendetta (Raquel Riba), recuperat a: <https://www.instagram.com/lola.vendetta/>
  - Perfil de Maria Pombo, recuperat a: <https://www.instagram.com/mariapombo/>
  - Perfil de Roy Galán, recuperat a: <https://www.instagram.com/roygalan/>
  - Perfil de Sara Escudero (Collagevintage), recuperat a: <https://www.instagram.com/collagevintage/>
  - Perfil de UNICEF: <https://www.instagram.com/unicef/>
  - Perfil de UNICEF Espanya: https://www.instagram.com/unicef_es/

- León, S. (2010). François Poulain de la Barre: Feminismo y Modernidad. *Revista internacional de filosofía*. Núm. 11. ISSN 1699-7549. pp. 257-270. Recuperat a: <https://www.raco.cat/index.php/Astrolabio/article/viewFile/239029/321290>
- Martínez, R. i González, C. (2018). Comunicación de Marca en Instagram, ¿Una Cuestión de Género? El Rol del Influencer de Moda. *Masculinidades y cambio social*. Vol. 7, Núm. 3, pp. 230-254. Recuperat a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6605126>
- Mattei, M.M. (2014) El divismo en tiempos de #Instagram. *CIC (Cuadernos de Información y Comunicación)*. Vol. 20, pp. 95-107. Recuperat a: <http://www.redalyc.org/pdf/935/93542537009.pdf>
- Padilla, G. i Oliver, A.B. (2018). "Instagramers" e "influencers". El escaparate de la moda que eligen los jóvenes menores españoles. *Revista Internacional de Investigación en Comunicación*. Núm. 18, pp. 42-59. Recuperat a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6785190>
- Pérez, J.M. i Pulido, C. (2012). Infància i tecnologies de la comunicació a Catalunya: la bombolla mediàtica d'infants i adolescents. *UNICEF, Comitè Catalunya*. Recuperat a: <http://xarxanet.org/biblioteca/infancia-i-tecnologies-de-la-informacio-i-de-la-comunicacio-catalunya-la-bombolla>
- Pérez, M. (2016). Teoría Queer, ¿Para qué?. *Revista ISEL*, vol. 5, pp. 184-198. Recuperat a: <https://www.aacademica.org/moira.perez/33.pdf>
- Organización Mundial de la Salud. (2018). Género. Recuperat a: <https://www.who.int/topics/gender/es/>
- Organización Mundial de la Salud. (2018). Género y salud. Recuperat a: <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/gender>
- Osborne, R. i Molina Petit, C. (2008). Evolución del concepto de género¹ (Selección de textos de Beauvoir, Millet, Rubin y Butler). *EMPIRIA. Revista de Metodología de las Ciencias Sociales*. Recuperat a: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=297124045007> ISSN 1139-5737
- Regidoria de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona. (2019). Glossari de Feminismes i diversitat sexual i de gènere. Recuperat a: <https://ajuntament.barcelona.cat/dones/ca/recursos-i-actualitat/glossari>

- Valcárcel, A. (2000). El feminismo. *Revista Internacional de Filosofía. Suplemento V*, 123-135. Recuperat a: <http://www.revistas.uma.es/index.php/contrastes/article/view/1482/1427>
- Word of Mouth Marketing Association (WOMMA). (2013). Influencer GuideBook. Recuperat a: <http://www.aaaa.org/wp-content/uploads/legacy-pdfs/WOMMA-%20Influencer%20Guidebook%20-%202013-05.pdf>